

Part especial (II)

Dret matrimonial canònic

Àlex Seglers Gómez-Quintero
Marta Gámiz Sanfeliu

PID_00160248

Universitat Oberta
de Catalunya

www.uoc.edu

Índex

1. El matrimoni canònic.....	5
1.1. Noció jurídica i regulació del matrimoni	6
1.2. Finalitats de la institució matrimonial	7
1.3. Propietats essencials del matrimoni	8
1.4. El caràcter sacramental del matrimoni canònic	8
2. El <i>ius connubi</i> i la capacitat matrimonial en el matrimoni canònic.....	10
2.1. El <i>ius connubi</i> : la capacitat física i psíquica	10
2.2. Límits a la capacitat: els impediments	11
2.3. Els impediments en especial	12
2.3.1. Impediment d'edat	12
2.3.2. Impediment d'impotència	12
2.3.3. Impediments per raó del parentiu	13
2.3.4. Impediment per raó de l'estat de la persona	14
2.3.5. Per raó de delictes	16
2.3.6. Impediment de disparitat de culte	18
3. El consentiment matrimonial en el matrimoni canònic.....	20
3.1. L'objecte del consentiment matrimonial	21
3.2. La capacitat consensual	22
3.3. Les anomalies consensuals	25
3.3.1. La manca de consentiment	26
3.3.2. Vicis del consentiment	30
4. La celebració i efectes del matrimoni canònic.....	33
4.1. Els actes previs	33
4.2. La forma ordinària de celebració del matrimoni	34
4.3. Formes especials	37
4.4. La inscripció del matrimoni	38
5. Els efectes del matrimoni.....	40
6. La crisi conjugal en el matrimoni canònic.....	42
6.1. La declaració de nul·litat	42
6.2. La revalidació del matrimoni nul	44
6.2.1. La convalidació simple	44
6.2.2. La sanació radical	45
6.3. La separació conjugal	46
6.4. La dissolució del matrimoni	48
6.4.1. Dissolució per mort	48
6.4.2. Dispensa <i>super rato</i>	49

6.4.3.	Dissolució pel privilegi paulí	49
6.4.4.	Dissolució pel privilegi petrí	50

1. El matrimoni canònic

El matrimoni canònic neix de la cristianització del matrimoni romà. En principi els cristians contreien matrimoni d'acord amb el que establien els usos i costums de les comunitats a què pertanyien, procurant cristianitzar la vida i costums d'aquesta societat, incloent-hi el matrimoni.

Així, el matrimoni canònic va prendre com a base la consideració que del matrimoni establia el dret romà clàssic. Es tracta d'un fet social, que existeix quan es donen els elements següents: l'*affectio maritalis* (la voluntat constant i continuada de romandre unit en matrimoni), la *coniunctio* (convivència marital) i el *domicilium matrimonii* (llar, casa on es realitza la comunitat de vida exterioritzable). Pot ser un matrimoni just si és realitzat d'acord amb el dret (entès en aquest cas d'acord amb el dret natural), o un matrimoni legítim si és realitzat d'acord amb la llei o dret positiu.

Durant els primers segles del cristianisme es produeix un acatament a la legislació romana i la intervenció de l'Església se centra a donar consells de caràcter moral i religiós sobre el matrimoni a fi d'evitar la paganització del matrimoni canònic pel dret romà.

Al segle IV, com a conseqüència de la declaració del cristianisme com a religió oficial, es cristianitzen les estructures jurídiques romanes, entre aquestes la institució matrimonial, i s'abandona la concepció primigènica del dret romà. Posteriorment, al segle X prevaldrà la dimensió religiosa del matrimoni (sagrament), i es convertirà en un acte religiós la regulació del qual és competència exclusiva de l'Església catòlica.

D'aquesta manera, en dret canònic el matrimoni passa de ser un fet social a un contracte *sui generis*, i es posa l'èmfasi en la seva construcció teòrica, i a determinar l'inici i el perfeccionament del vincle matrimonial, com a conseqüència de la necessitat d'establir en quin moment es rep el sagrament del matrimoni i la consegüent indissolubilitat d'aquesta unió.

La qüestió doctrinal sobre el perfeccionament del matrimoni, és a dir, quan la voluntat de les parts que es manifesta per mitjà d'un negoci jurídic, semblant a un contracte, dona origen a la societat conjugal, va donar lloc, durant l'edat mitjana, a un debat doctrinal entre juristes i papes, entorn de dues posicions teòriques:

1) La posició contractual (de base romana) afirma que el matrimoni neix pel consentiment de les parts.

2) La posició netament real (de base hebraica) posa en la consumació del matrimoni el verdader element constitutiu del negoci/sagrament.

La solució va venir donada pel papa Innocenci III (el papat del qual va durar de 1198 a 1216), en establir que el matrimoni com a contracte *sui generis* es perfà pel consentiment per mitjà de les paraules dels presents. La consumació física, que en la teoria de Graciano és la que perfà el matrimoni, no té eficàcia jurídica quant a la constitució del vincle matrimonial, si bé serà important quant a la possible dissolució del matrimoni (és el cas del matrimoni rat no consumat), i s'arriba a la conclusió que el matrimoni perfet pel consentiment és un sagrament indissoluble.

Quant a la celebració del matrimoni, durant els primers segles el dret canònic no dóna valor jurídic a cerimònies i formalitats. S'observen diversos tipus de matrimoni: el públic, que és el celebrat davant l'Església; el clandestí, que se celebra per la prestació del consentiment entre els esposos sense cap formalitat, o el presumpte, quan hi ha un consentiment de futur o promesa de futur però no hi ha una constància d'un consentiment de present manifestat amb paraules (per això Innocenci III deia que la promesa de matrimoni seguida de còpula carnal es presumeix *iuris et de iure* com a consentiment de present).

Serà a partir del Concili ecumènic de Trento (1545-1563) quan el matrimoni es constituirà en un negoci consensual formal, i es prohibiran el matrimoni clandestí i el presumpte.

1.1. Noció jurídica i regulació del matrimoni

Hem de distingir el matrimoni *in fieri* (boda, núpcies, casament), que fa referència a la celebració, al pacte, compromís o acte de contreure pel qual un home i una dona es lliuren i s'accepten mútuament en aliança irrevocable per a constituir matrimoni, del matrimoni *in facto esse* o comunitat o societat conjugal formada per marit i muller.

El Codi de dret canònic, en el cànon 1055, assenyala:

1) L'aliança matrimonial, per la qual l'home i la dona constitueixen entre si un consorci de tota la vida, ordenat per la seva mateixa índole natural al bé dels cònjuges i a la generació i educació de la prole, va ser elevada per Crist Senyor a la dignitat de sagrament entre batejats.

2) Per tant, entre batejats, no hi pot haver contracte matrimonial vàlid que no sigui per això mateix sagrament.

En el cànon transcrit no es defineix sinó que es descriu el que tradicionalment es denomina matrimoni *in facto esse*, i s'estableixen les finalitats a les quals per la seva pròpia índole natural s'ordena el matrimoni i la seva elevació a la dignitat de sagrament entre batejats.

Com assenyala Fornés, el legislador canònic s'esforça per a reflectir en les seves normes les exigències de justícia inserides en aquesta realitat natural que és el matrimoni; és a dir, per a reflectir el dret natural. Però tenint en compte, a més, que aquesta realitat natural ha estat elevada per Crist a la categoria de sagrament.

La regulació del matrimoni canònic es troba en el Codi de dret canònic (CIC) vigent, promulgat el 25 de gener de 1983, canons 1055 a 1165, i recolza en tres elements fonamentals:

- 1) Qui pot contreure matrimoni: estudi del *ius connubi*¹.
- 2) Com es constitueix el matrimoni: estudi del consentiment².
- 3) Com s'exterioritza el consentiment: estudi de la forma³.

⁽¹⁾Cànon 1058.

⁽²⁾Cànon 1057.

⁽³⁾Cànon 1108.

El compliment de les condicions de fons i forma implica la validesa jurídica del matrimoni, i hi regeix el principi *favor matrimonii* que recull el cànon 1060: "El matrimoni gaudeix del favor del dret, per la qual cosa davant el dubte cal atènyer-se a la validesa del matrimoni, mentre no es provi el contrari".

Aquest cànon implica un principi general i informador de les normes que comporta la protecció del matrimoni amb vista a la conservació de la seva essència i de les seves finalitats, de manera que estableix la presumpció legal *iuris tantum* que el matrimoni és vàlid mentre no es provi el contrari. Per a això necessita l'existència d'una situació jurídica que tingui l'aparença de matrimoni i un dubte de dret o de fet sobre la seva validesa.

1.2. Finalitats de la institució matrimonial

Les finalitats a les quals s'ordena la institució matrimonial són inserides en la mateixa naturalesa humana, instituïda pel seu Creador, que ho ha ordenat "naturalment" al bé dels cònjuges i el bé de la prole. Són finalitats que estan interrelacionades de manera que no és possible buscar-ne una aïlladament, sense connexió amb les altres: el bé dels cònjuges (ajuda mútua, compenetració afectiva...) està connectat amb l'ordenació a la prole (ja que la donació íntima de la persona inclou totes les seves facetes com a ésser sexual, entre aquestes la procreació).

Aquestes finalitats o béns del matrimoni (finalitats *operis* o objectives) es contraposen a les finalitats *operantis* o subjectives dels contraents, és a dir, el motiu o la finalitat pel qual es contreu matrimoni (obtenció de riqueses, legitimar fills, sortir de casa, no quedar-se per vestir sants, per exemple).

El matrimoni sorgeix sempre pel vincle jurídic que neix del consentiment degudament prestat, amb independència de les finalitats que han motivat la celebració del matrimoni, llevat que de manera positiva i específica hi hagi una

Regulació actual

La regulació actual es diferencia de la que conté el Codi de 1917, que establia en el cànon 1013.1 una jerarquia entre aquestes: la finalitat primària del matrimoni és la procreació i educació de la prole; la secundària, l'ajuda mútua i el remei de la concupiscència.

intenció exclouent i contradictòria amb les finalitats objectives (com per exemple excloure la prole o el bé del cònjuge), fet que doni lloc a la seva nul·litat per reserva mental o simulació total.

1.3. Propietats essencials del matrimoni

Les propietats essencials del matrimoni són la unitat i la indissolubilitat.

Es tracta de valors del matrimoni en què l'amor conjugal troba la seva més perfecta realització com a conseqüència de la dignitat de la persona humana, perquè l'amor conjugal és exclusiu i necessita ser per sempre. Aquestes propietats en el matrimoni canònic tenen una significació especial per raó del sacrament (cànon 1056), atès que la unió conjugal significa la unió de Crist i la seva Església.

La unitat implica casar-se només amb una o només amb un i ser-li fidel. Es fonamenta en la igualtat en dignitat i valor entre l'home i la dona i en la donació plena i íntima que suposa la comunitat conjugal i que porta implícita la fidelitat. S'hi oposa la poliàndria (unió d'una dona amb diversos homes) que, per exemple, dificulta la procreació i el coneixement de la paternitat, i la poligàmia (unió d'un home amb diverses dones).

La indissolubilitat implica que el vincle jurídic és per sempre, i és per això que només es dissol amb la mort d'un dels cònjuges.

No obstant això, es pot distingir la indissolubilitat intrínseca (absoluta) de manera que el matrimoni no es pot dissoldre mai per voluntat dels cònjuges. I l'extrínseca, en què són possible excepcions, com és la dissolució per part del Romà Pontífex i amb causa justa del matrimoni rat no consumat.

1.4. El caràcter sacramental del matrimoni canònic

El cànon 1055.2 estableix que entre batejats no hi pot haver contracte matrimonial vàlid que no sigui per això mateix sacrament.

Per a rebre el sacrament del matrimoni s'ha de ser membre de l'Església catòlica, condició que s'adquireix en ser batejat en aquesta. És per això que, si un dels contraents no està batejat, no hi ha sacrament.

Que el matrimoni canònic és un sacrament significa que és un signe sensible que produeix la gràcia en els que el reben amb les disposicions adequades.

L'administració i recepció del sacrament del matrimoni implica els elements següents:

- Subjecte del sacrament, en el cas del matrimoni són els propis contraents.
- Signe extern del sacrament, en aquest cas és el pacte conjugal, la declaració de voluntat o emissió del consentiment realitzat en forma canònica.
- El ministre del sacrament del matrimoni són els mateixos contraents. El sacerdot o diaca (ministre de culte) que oficia la cerimònia és un mer testimoni qualificat.

La principal conseqüència del sacrament del matrimoni és la gràcia sacramental: que produeix *ex opere operatio* per la seva pròpia virtut un augment de la gràcia santificadora i dóna l'específica gràcia sacramental perquè la unió és com a cristians i no solament com a homes⁴.

⁽⁴⁾CIC núm. 1638-1641.

Com hem esmentat, la condició *sine qua non* perquè es rebi el sacrament del matrimoni és el baptisme dels dos contraents⁵. En el cas de matrimoni dispar o mixt, és a dir, quan un està batejat i l'altre no ho està, no hi ha sacrament. No obstant això, es rebrà *ipso facto* el sacrament en el moment en què rebi el baptisme el cònjuge no batejat.

⁽⁵⁾Va ser elevat per Crist a la dignitat de sacrament entre batejats, cànon 1055.

2. El *ius connubi* i la capacitat matrimonial en el matrimoni canònic

Hem assenyalat que la regulació del matrimoni en dret canònic recolza en tres aspectes: qui pot contreure matrimoni, com es constitueix el matrimoni i com s'exterioritza el consentiment. Aprofundirem en el primer aspecte assenyalat.

2.1. El *ius connubi*: la capacitat física i psíquica

El *ius connubi* fa referència al dret natural de tota persona a contreure matrimoni i consisteix, com assenjala l'article 96 de la Declaració universal de drets humans (DUDH), en el següent:

Els homes i les dones, a partir de l'edat núbil, tenen dret, sense restricció per motius de raça, nacionalitat o religió, a casar-se i fundar una família, i tenen els mateixos drets quant al matrimoni, durant el matrimoni i en cas de dissolució del matrimoni.

Però, d'altra banda, el *ius connubi* implica la capacitat per a contreure matrimoni. És a dir, les condicions (físiques i psíquiques) que ha de complir la persona per a fer néixer el vincle conjugal per mitjà del consentiment i que porten la seva causa en els elements i les propietats de la institució matrimonial i les finalitats a les quals s'ordena la comunitat conjugal.

Quant a la capacitat física, s'exigeix l'aptitud física i biològica⁶ per al matrimoni.

Psíquicament, es considera necessari tenir la capacitat psíquica per a emetre el consentiment matrimonial, ja que és l'element essencial del compromís matrimonial⁷. A més, és necessari tenir l'ús de raó que permeti conèixer i voler dur a terme l'acte jurídic que tindrà lloc, i una discreció de judici o capacitat crítica de les obligacions que s'assumiran.

No obstant això, pressuposada la capacitat de les parts i tenint en compte la situació personal dels contraents, és possible que s'estableixin legalment prohibicions (impediments) per a contreure matrimoni: "poden contreure matrimoni tots aquells a qui el dret no els ho prohibeix⁸".

⁽⁶⁾Aptitud que, per exemple en l'època romana, es presumia amb la pubertat, i que avui dia s'estableix a partir de l'edat núbil, com estableix l'article 96 DUDH esmentat.

⁽⁷⁾"El matrimoni només es pot contreure mitjançant el lliure i ple consentiment dels futurs esposos", art. 96 DUDH esmentat.

⁽⁸⁾Cànon 1058.

2.2. Límits a la capacitat: els impediments

S'inicia la regulació d'aquest capítol amb el cànon 1073: "L'impediment diriment inhabilita la persona per a contreure matrimoni vàlidament". Per tant, i a efectes pràctics, els impediments inhabiliten la persona per a contreure matrimoni vàlidament, de manera que el matrimoni contrret amb algun impediment és nul.

Es manté en l'actualitat el terme *impediment diriment*, encara que en la legislació actual ja no hi ha la qualificació d'impediments diriments (que fa invàlid el matrimoni) i impediments impedients (que feien el matrimoni vàlid però il·lícit) del Codi canònic de 1917.

Els impediments s'han d'establir per llei:

"Competeix de manera exclusiva a l'autoritat suprema de l'Església declarar autènticament quan el dret diví prohibeix o dirimeix el matrimoni. Igualment, només l'autoritat suprema té el dret a establir altres impediments respecte als batejats."

Cànon 1075

Quant a la seva classificació i causa, hem de tenir en compte les propietats i característiques essencials de la institució natural (unitat, indissolubilitat), el caràcter sacramental del matrimoni entre batejats, el caràcter general del dret canònic que regeix per a tots els membres de l'Església, amb independència de la societat i cultura on estiguin establerts, i les peculiars situacions personals que es poden donar al si de l'Església catòlica com, per exemple, el sacerdoti.

Souto assenyala que els impediments es poden classificar de la manera següent:

- 1) Per raó de l'origen o font normativa: de dret diví el fonament del qual és la llei divinonatural o divinopositiva. Són la impotència, pel fet de ser una incapacitat radical per a contreure matrimoni, i l'impediment de vincle, conseqüència del principi d'indissolubilitat que regeix el matrimoni canònic. De dret eclesiàstic establerts pel legislador canònic atenent la dignitat del matrimoni o la situació subjectiva dels contraents (edat, el vot, el crim).
- 2) Per raó de l'àmbit o extensió: absolut, quan l'impediment es dóna en un subjecte amb tots (vincle, edat, ordre sagrat). Relatiu, quan neix entre un subjecte amb un altre de concret (parentiu, rapte, crim).
- 3) Per raó de la prova: públics (provat en el fur extern); ocult (no és provat en el fur extern).
- 4) Per raó de la seva dispensa: no dispensables (els de dret diví i els prohibits per llei eclesiàstica); dispensables (la resta).
- 5) Per raó de la seva causa o fonament: per parentiu (consanguinitat, afinitat, pública honestat); per l'estat personal (vot, ordre, vincle, disparitat de cultes); per delictes (rapte, crim).

La falta de legitimació per a contreure matrimoni a causa dels impediments pot ser solucionada (remoció) mitjançant la cessació de l'impediment o la dispensa.

La cessació de l'impediment es produeix quan es deroga la llei o es modifica la situació del subjecte. Com, per exemple, el cas del menor en complir la majoria d'edat.

La dispensa, que és la relaxació de la llei eclesiàstica en un cas particular, implica la suspensió de l'efecte inhabilitador per part de l'autoritat competent, que és la Santa Seu⁹ o l'ordinari del lloc¹⁰, llevat dels impediments de consanguinitat en línia recta o en segon grau en línia col·lateral que no són dispensables¹¹.

⁽⁹⁾Cànon 1078.2.

⁽¹⁰⁾Cànon 1078.1.

⁽¹¹⁾Cànon 1078.3.

2.3. Els impediments en especial

2.3.1. Impediment d'edat

Antigament es considerava que la capacitat física i psíquica per a contreure matrimoni es determinava per la pubertat natural que havia de ser comprovada cas per cas. Per a evitar això la llei estableix la presumpció que a una determinada edat s'arriba a la pubertat, es tracta de la denominada *pubertat legal*.

El cànon 1083.1 prescriu que no poden contreure matrimoni vàlid l'home abans dels 16 anys i la dona als 14 anys complerts. La diferència d'edat, per raó de sexe, es justifica en la presumpció, comunament admesa, que la dona arriba abans a la pubertat i maduresa biològica.

No obstant això, les conferències episcopals de cada estat tenen capacitat legislativa per a establir una edat superior, encara que només sigui a efectes de la lícita celebració del matrimoni¹².

⁽¹²⁾Cànon 1083.2.

La Conferència Episcopal Espanyola, pel Decret general de 26 de novembre de 1983, ha prescrit l'edat núbil en els 18 anys. D'aquesta manera s'ha equiparat l'edat amb la prescrita en el Codi Civil i s'han resolt els problemes a l'hora d'accedir al Registre Civil el matrimoni canònic celebrat entre persones amb una edat núbil inferior a l'establerta en l'ordenament estatal.

Com que es tracta d'un impediment de dret canònic, hi ha la seva dispensa per l'ordinari del lloc¹³.

⁽¹³⁾Cànon 1078.1.

2.3.2. Impediment d'impotència

Estableix el cànon 1084:

- 1) La impotència antecedent i perpètua per a fer l'acte conjugal, tant per part de l'home com de la dona, ja absoluta ja relativa, fa nul el matrimoni per la seva mateixa naturalesa.
- 2) Si l'impediment d'impotència és dubtós, amb dubte de dret o de fet, no s'ha d'impedir el matrimoni, ni, mentre persisteixi el dubte, declarar-lo nul.
- 3) L'esterilitat no prohibeix ni dirimeix el matrimoni, sense perjudici dels que prescriu el cànon 1098.

Es justifica aquest impediment en el mateix significat i la mateixa entitat ontològica del matrimoni quant a la seva ordenació al bé dels cònjuges i a la generació de la prole.

La còpula conjugal ha tingut i té una especial rellevància jurídica. En totes les legislacions la còpula carnal està prevista –directament o indirectament– a l'hora de definir les causes de divorci o separació, però no és freqüent la determinació expressa com a impediment o incapacitat radical.

La impotència no es pot equiparar a l'esterilitat, que pressuposa la capacitat per a la realització de la còpula carnal però la infertilitat per a la generació de la prole.

Perquè es doni l'impediment es requereix complir les condicions següents: ser antecedent (tenir la impotència en el moment de contreure matrimoni), ser perpètua (incurable per mitjans ordinaris lícits i no perillosos per a la vida o la salut de qui la pateix), i ser certa (amb certesa moral).

Com que és un impediment de dret diví no hi ha la seva dispensa. Però en cas de dubte no s'ha de declarar la nul·litat del matrimoni.

2.3.3. Impediments per raó del parentiu

Es tracta d'un modest instrument que el legislador canònic utilitza per a tutelar la família. Alguns són per dret divinonatural (pares amb fills), d'altres els estableix el legislador tenint en compte els factors culturals i històrics de la seva comunitat.

El dret canònic estableix quatre impediments per raó de parentiu:

- 1) El de **consanguinitat**, que es regula en el cànon 1091, pel qual és nul el matrimoni celebrat entre tots els ascendents i descendents tant legítims com naturals. També en línia col·lateral fins al quart grau inclòs (cosins germans). Es tracta, doncs, del parentiu de sang que uneix dues persones.

És possible la dispensa per part de l'ordinari només en el tercer i quart graus en línia col·lateral. Mai en línia recta ni col·lateral fins al segon grau. En cas de dubte no s'ha de permetre el matrimoni.

2) **L'impediment per afinitat**, que es dona entre l'home i els consanguinis de la dona i viceversa. És a dir, es basa en el parentiu que sorgeix del matrimoni vàlid (sigui consumat o no) i inclou únicament en línia recta entre l'home i els consanguinis de la dona i la dona i els consanguinis de l'home (sogre i nora, sogra i gendre, madrastra i fillastre).

Perquè es doni l'impediment es requereix l'existència d'un matrimoni vàlid que s'hagi dissolt. Com que és de dret eclesiàstic hi ha la dispensa per part de l'ordinari¹⁴.

⁽¹⁴⁾Cànon 1092.

3) El de **pública honestat**, que regula el cànon 1093, neix de matrimoni invàlid (celebrat amb aparença de vàlida que resulta nul·la) després d'instaurada la vida en comú, o del concubinat notori o públic (unió de fet divulgada socialment).

L'impediment es dona entre l'home i consanguinis de la dona i viceversa. Inclou el primer grau en línia recta, és a dir, amb el pare o la mare i amb el fill o filla de l'altra part. Com que és de dret eclesiàstic és possible la seva dispensa per part de l'ordinari.

4) I l'impediment de **parentiu legal**, que sorgeix de l'adopció. No poden contreure matrimoni entre si els que estan units per parentiu legal provinent de l'adopció en línia recta i en segon grau de línia col·lateral¹⁵.

⁽¹⁵⁾Cànon 1094.

Com que és de dret eclesiàstic hi ha la dispensa per part de l'ordinari. No obstant això, a efectes de l'eficàcia civil, el matrimoni canònic així celebrat no pot ser reconegut, ja que en l'ordenació civil no és possible la dispensa de l'impediment per parentiu legal.

2.3.4. Impediment per raó de l'estat de la persona

Aquest tipus d'impediment es fonamenta en l'estatus jurídic del contraent adquirit per una relació jurídica anterior que el fa incompatible amb el matrimoni.

1) Impediment de lligam anterior

El cànon 1085 estableix el següent:

1) Atempta invàlidament matrimoni qui està lligat pel vincle d'un matrimoni anterior, encara que no hagi estat consumat.

2) Encara que el matrimoni anterior sigui nul o hagi estat dissolt per qualsevol causa, no per això és lícit contreure'n un altre abans que consti legítimament i amb certesa la nul·litat o dissolució del precedent.

Aquest impediment afecta tant el matrimoni rat (el de dos batejats casats d'acord amb la legislació canònica); el matrimoni mixt (el celebrat entre un catòlic amb un no catòlic, batejat o no, casats d'acord amb la legislació canònica), i el matrimoni legítim (celebrat entre dos no batejats casats d'acord amb les normes pròpies civils o religioses musulmanes o jueves, per exemple).

No hi ha impediment de vincle quan dos catòlics entre si o un catòlic i un no catòlic contreuen matrimoni segons la legislació civil. La raó rau en el fet que la legislació canònica considera inexistent el matrimoni celebrat per un catòlic al marge de la legislació canònica. Així ho disposen el cànon 1059 i el 1117.

Es tracta d'un impediment de dret diví, que porta la seva causa en les propietats del matrimoni (unitat i indissolubilitat), i per tant no és dispensable. No obstant això, l'impediment cessa si el matrimoni anterior ha estat dissolt per mort d'un dels cònjuges, o per alguna de les excepcionals formes de dissolució: declaració de nul·litat mitjançant sentència judicial eclesiàstica, dissolució del matrimoni rat i no consumat pel Romà Pontífex¹⁶, dissolució del matrimoni natural o legítim d'acord amb la legislació canònica¹⁷.

⁽¹⁶⁾Cànon 1142.

⁽¹⁷⁾Cànon 1143-1147.

D'acord amb el que estableix l'apartat segon, en el cas que se celebrin unes segones núpcies abans de les quals consti legítimament i amb certesa la nul·litat o dissolució del precedent, es produirà la il·licitud del nou matrimoni.

Fornés posa de manifest que el Codi canònic regula un procediment especial per a la declaració de mort presumpta del cònjuge absent o desaparegut, que només la pot emetre un bisbe diocesà, quan hagi assolit "certesa moral" sobre la mort del cònjuge. En casos dubtosos o complicats ha de consultar la seu apostòlica. La declaració de mort no dissol el matrimoni (com en el dret civil), i si el presumpte mort reapareix és nul el segon matrimoni¹⁸.

⁽¹⁸⁾Cànon 1707.

2) Impediment d' orde sagrat

L'impediment d'orde sagrat es regula en el cànon 1087: "Atempten invàlidament el matrimoni els qui han rebut els ordes sagrats". Es fonamenta en el celibat eclesiàstic i comprèn el presbiterat, diaconat i episcopat, que són els ordes sagrats segons el que prescriu el cànon 1009.

El celibat eclesiàstic no pertany a l'estructura constitucional del sacerdoci; recolza, tanmateix, en dades de la sagrada escriptura, gaudeix d'una tradició que es recull per escrit almenys al segle IV, i ha estat confirmat repetides vegades pel Magisteri de l'Església.

Com que es tracta d'un impediment de dret eclesiàstic que neix de l'ordenació vàlida és dispensable pel Romà Pontífex. La seva dispensa comporta la pèrdua de l'estat clerical, i per tant l'afectat no podrà exercir lícitament la potestat d'orde.

3) Impediment de vot

El cànon 1088 estableix que "atempten invàlidament el matrimoni els qui estan vinculats per vot públic perpetu de castedat en un institut religiós".

Perquè neixi l'impediment es requereix:

- a) un vot perpetu de castedat,
- b) que el vot sigui públic (rebut per una autoritat eclesiàstica competent),
- c) que s'emeti en un institut religiós,
- d) que sigui vàlid.

Com que es tracta d'un impediment de dret eclesiàstic hi ha la dispensa del vot pel Romà Pontífex, de manera que desapareix el pressupòsit material de l'impediment.

2.3.5. Per raó de delicte

Es fa referència a dos impediments que porten la seva causa en el comportament delictiu d'un o tots dos contraents, sense perjudici que en dret canònic, a diferència de l'ordenament civil, no es requereixi la sentència ferma condemnatòria perquè sorgeixi l'impediment.

1) Impediment de rapte

El cànon 1089 estableix que "no hi pot haver matrimoni entre un home i una dona raptada o almenys retinguda amb vista a contreure matrimoni amb ella, tret que després la dona, separada del raptor i trobant-se en lloc segur i lliure, elegeixi voluntàriament el matrimoni".

Es tracta d'un impediment relatiu que sorgeix del delicte previst en el cànon 1397, entre l'home (raptor) i la dona (raptada), quan aquesta és traslladada o és retinguda contra la seva voluntat i amb la intenció de contreure matrimoni.

Perquè sorgeixi l'impediment s'han de donar els requisits següents:

- a) El subjecte del segrest ha de ser un home. Per qüestions històriques, queda fora de l'impediment el supòsit que el raptor sigui la dona.

b) El segrest ha de consistir a traslladar o retenir la dona d'un lloc lliure i segur a un altre on estigui sotmesa al raptor. Els mitjans utilitzats poden ser de caràcter físic o moral. Pot fer-lo el mateix raptor o encarregar-lo a terceres persones.

c) La intenció del raptor ha de ser que contregui matrimoni amb la dona, i la de la dona l'absència de consentiment per a contreure matrimoni amb l'home raptor.

Encara que és possible la seva dispensa per part de l'ordinari, no se sol donar mai, ja que es permet la cessació quan després de la separació de la dona del seu raptor (en un lloc segur i lliure) elegeix lliurement el matrimoni amb la persona per qui ha estat raptada.

2) Impediment de crim

Sorgeix aquest impediment com assenyala el cànon 1090:

1) Qui, a fi de contreure matrimoni amb una persona determinada, causa la mort del cònjuge d'aquesta o del seu propi cònjuge, atempta invàlidament aquest matrimoni.

2) També atempten invàlidament el matrimoni entre si els qui amb una cooperació mútua, física o moral, van causar la mort del cònjuge.

La finalitat d'aquest impediment és la pròpia salvaguarda del matrimoni i de la indissolubilitat, i prohibeix contreure matrimoni als qui causen la mort del propi cònjuge o del de l'altra part.

L'impediment preveu tres supòsits:

a) El conjugicidi pròpiament dit, quan es dona mort al cònjuge.

b) El conjugicidi impropï, quan es dona mort al cònjuge de la part amb la qual es vol contreure matrimoni.

c) El conjugicidi amb cooperació mútua, quan un cònjuge i una tercera persona amb cooperació mútua física o moral causen la mort de l'altre cònjuge.

Perquè sorgeixi l'impediment és necessari que es donin els elements següents:

a) Els subjectes han de causar la mort directament o per mitjà d'un tercer.

b) S'ha de produir la mort efectiva.

c) Que es produeixi a fi de contreure matrimoni.

En dret canònic no és necessari que hi hagi sentència penal pronunciada pels òrgans estatals (com passa amb aquest mateix impediment en dret civil), ja que afecta el fur intern dels contraents.

Es tracta d'un impediment perpetu però és possible la dispensa, encara que a causa de la gravetat de la causa de l'impediment està reservada al Romà Pontífex i en supòsits molt excepcionals.

2.3.6. Impediment de disparitat de culte

El cànon 1086 prescriu el següent:

- 1) És invàlid el matrimoni entre dues persones, una de la qual va ser batejada a l'Església catòlica o va ser rebuda al seu si i no se n'ha apartat per acte formal, i l'altra no està batejada.
- 2) Aquest impediment no es dispensa si no es compleixen les condicions indicades en els cànons 1125 i 1126.
- 3) Si en contreure el matrimoni, una part era comunament considerada batejada o el seu baptisme era dubtós, s'ha de presumir, de conformitat amb el c. 1060, la validesa del matrimoni fins que es provi amb certesa que un dels contraents estava batejat i l'altre no.

La raó d'aquest impediment és salvaguardar la fe de la part catòlica i dels fills, que és un bé superior que s'ha de tutelar com a exigència del propi dret diví.

Les condicions perquè es doni aquest impediment són:

- 1) La condició de catòlic d'un dels contraents, és a dir, que hagi estat batejat al si de l'Església catòlica, que el baptisme hagi estat vàlid i que no hagi abandonat, amb un acte positiu de voluntat, la fe catòlica.
- 2) La condició de no batejat de l'altre contraent (perquè mai no ha estat batejat o perquè el seu baptisme va ser invàlid).

En cas que es dubti sobre el baptisme d'un dels contraents (per exemple, perquè es considera comunament batejat) es presumeix la validesa del matrimoni fins que no es provi la certesa del baptisme.

Com que es tracta d'un impediment de dret eclesiàstic hi ha la seva dispensa per part de l'ordinari del lloc si es donen els requisits que prescriu el cànon 1125 i 1126, que fan referència al següent:

- 1) La promesa, per part del contraent catòlic, de no allunyar-se de la fe i educar els fills en la fe catòlica.
- 2) La informació, a la part no catòlica, de manera que consti el seu coneixement de la promesa i obligació de la part catòlica.
- 3) El deure de totes dues parts de ser instruïdes sobre les finalitats i propietats essencials del matrimoni, que no han de ser excloses per cap dels dos.

No s'ha de confondre amb el supòsit de matrimoni mixt¹⁹, que és el celebrat entre un catòlic batejat i un batejat no catòlic. En aquests casos, no hi ha impediment de disparitat de culte, sinó una prohibició que requereix la llicència de l'ordinari, sense la qual el matrimoni celebrat és il·lícit. Per a la concessió de la llicència es tenen en compte els requisits assenyalats anteriorment²⁰.

⁽¹⁹⁾ Cànons 1124.

⁽²⁰⁾ Cànons 1125 i 1126.

Podem concloure que la capacitat nupcial o *ius connubi* s'estableix pel compliment de dues condicions: tenir la capacitat física i psíquica que es pressuposa amb l'edat núbil i no tenir cap impediment. En cas contrari, el matrimoni no és vàlid, llevat que, com hem assenyalat, cessi l'impediment o es dispensi.

3. El consentiment matrimonial en el matrimoni canònic

Sota aquest epígraf estudiarem el segon dels temes que regula el dret matrimonial canònic i sobre el qual versa tota la regulació que fa el dret canònic sobre aquesta institució.

El consentiment matrimonial (matrimoni *in fieri*) és el punt de partida o d'inici de la societat conjugal. El seu estudi requereix aprofundir, d'una banda, en la formació del consentiment i la capacitat consensual dels contraents (que serà objecte d'estudi en aquest epígraf), i, d'altra banda, en la forma d'emissió o d'exteriorització del consentiment, que s'abordarà en l'apartat següent.

El cànon 1057 prescriu:

- 1) El matrimoni el produeix el consentiment de les parts legítimament manifestat entre persones jurídicament hàbils, consentiment que cap poder humà no pot suplir.
- 2) El consentiment matrimonial és l'acte de la voluntat, pel qual l'home i la dona es lliuren i accepten mútuament en aliança irrevocable per a constituir el matrimoni.

El consentiment matrimonial constitueix l'eix central de la doctrina canònica sobre el matrimoni i l'han assumit posteriorment les legislacions civils. El seu estudi comprèn la delimitació del seu objecte, els requisits de la seva manifestació i la capacitat consensual dels contraents.

Quant al primer aspecte, González del Valle assenyala que "ni la capacitat de deliberació, ni la concreta deliberació que precedeix el consentiment són el consentiment matrimonial. El consentiment matrimonial s'especifica pel seu objecte, que és doble: d'una banda, es consent en un negoci jurídic concret –el matrimoni–, i de l'altra, en una persona concreta [...] La declaració de voluntat és l'element essencial de la celebració de matrimoni, ja que perquè entre dues persones hi hagi un compromís exigible en justícia és necessari que cada part doni a conèixer a l'altra allò a què es compromet i el moment a partir del qual sorgeix aquest compromís".

Quant als requisits de la manifestació del consentiment, Pérez-Llantada i Magaz destaquen els elements següents:

- 1) **Interioritat:** es tracta d'un consentiment verdader, format racionalment, des de l'entesa fins a la voluntat interior, que és la que preval sobre la voluntat externa, en cas de discrepància.

2) **Reciprocitat:** cada contraent ha de formar el seu propi consentiment intern, amb convergència de voluntats, idèntiques amb vista a contreure matrimoni, que es posarà de manifest en la seva declaració simultània en el *in fieri*.

3) **Exterioritat:** és l'expressió del consentiment, de tal manera que pugui ser testificada per assistents, especialment pel ministre de l'Església i dos testimonis (forma jurídica ordinària).

4) **Llibertat:** l'acte voluntari és el que prové de la voluntat amb coneixement de la finalitat proposada, ja que l'acte humà és compost d'un coneixement intel·lectual previ i d'una voluntat psicològica plena.

5) **Legitimitat:** la doble dimensió del matrimoni, personal i social, que fa que la institució pertanyi alhora al dret privat i al dret públic, implica la consensualitat, capaç de produir el matrimoni entre persones legitimades²¹. Han de ser capaços naturalment i jurídicament, perquè ho exigeixen la naturalesa del matrimoni com a institució social dirigida a la conservació i propagació del gènere humà i la pròpia realització personal.

(21) Cànnon 1057.1.

6) **Formalitat:** la publicitat del matrimoni *in fieri* no s'ha de confondre amb la necessitat que la consensualitat del negoci jurídic s'acompanyi de la forma legalment establerta amb funció *ad validitatem*.

Quant a la capacitat consensual, es fa referència a la capacitat cognoscitiva de cada contraent –ús de raó suficient, indispensable en tot acte humà– i una capacitat estimativa –discreció de judici proporcionada al negoci jurídic conjugal– per a atorgar vàlidament el consentiment matrimonial.

3.1. L'objecte del consentiment matrimonial

Com acabem d'esmentar, el consentiment matrimonial té un doble objecte: d'una banda, es consent en un negoci jurídic concret (el matrimoni), i, de l'altra, en una persona concreta (la de l'altre contraent).

Quant al primer aspecte, el negoci jurídic o matrimoni, el cànnon 1057.2 descriu el consentiment matrimonial com "l'acte de la voluntat, pel qual l'home i la dona es lliuren i accepten mútuament en aliança irrevocable per a constituir el matrimoni". Es tracta, per tant, d'una decisió lliure dels contraents de constituir-se en matrimoni.

Fornés assenyala que l'actual Codi canònic ha millorat sensiblement la fórmula que descriu l'objecte del consentiment, en comparació amb el Codi de 1917, en el cànnon 1081.2 del qual prescrivia: "El consentiment matrimonial és l'acte de la voluntat pel qual totes dues parts donen i accepten el dret perpetu i exclusiu sobre el cos (el *ius in corpus*) amb vista als actes que són aptes per a la generació de la prole".

A diferència d'altres contractes en què les parts poden estipular el seu contingut, en el matrimoni és el legislador qui estableix el contingut obligacional d'acord amb les exigències de la naturalesa humana, de manera que els trets, les obligacions i els efectes jurídics del matrimoni queden fora de l'arbitri dels contraents.

La qüestió que es planteja, quant a la finalitat del consentiment matrimonial, és determinar el mínim de coneixement sobre la institució matrimonial que han de tenir els contraents, perquè el consentiment es pugui qualificar com a consentiment matrimonial vàlid. És a dir, és necessari que el consentiment compregui la institució matrimonial amb tots els seus trets, obligacions i efectes jurídics? És necessari que tota aquesta complexa realitat sigui objecte del consentiment?

La resposta ens la dóna el cànon 1096.1:

"Perquè hi pugui haver consentiment matrimonial, és necessari que els contraents no ignorin, almenys, que el matrimoni és un consorci permanent entre un home i una dona, ordenat a la procreació de la prole, mitjançant una certa cooperació sexual."

Quant al segon aspecte, la persona concreta, el legislador no pot determinar qui és o ha de ser aquesta persona objecte del consentiment matrimonial. Però sí que pot determinar, per mitjà dels impediments, quina persona no pot ser objecte del contracte matrimonial. De manera que l'existència d'un impediment en la persona en qui es consent no origina la invalidesa o insuficiència del consentiment, sinó del contracte matrimonial.

3.2. La capacitat consensual

Amb la capacitat consensual farem referència a la capacitat cognoscitiva i estimativa necessàries per a atorgar vàlidament el consentiment matrimonial.

El capítol IV del Codi canònic s'inicia sobre el consentiment matrimonial amb el cànon 1095, que prescriu:

Són incapaços de contreure matrimoni:

- 1) Els que no tenen prou ús de raó.
- 2) Els que tenen un greu defecte de discreció de judici sobre els drets i deures essencials del matrimoni que mútuament s'han de donar i acceptar.
- 3) Els que no poden assumir les obligacions essencials del matrimoni a causa de la seva naturalesa psíquica.

Tal com afirma Fornés, en el cànon 1095 es preveuen les malalties mentals i els trastorns psíquics que produeixen una incapacitat per a consentir. Però sembla important advertir que aquests trastorns mentals no són la causa directa de la nul·litat del matrimoni sinó que la causa, en dret, és la mateixa incapacitat per al consentiment.

La lectura a *sensu contrari* del cànon 1095 ens porta a deduir que la capacitat consensual per a prestar el consentiment matrimonial requereix els elements següents:

1) Prou ús de raó

Per tant són incapaços per a consentir els que en el moment de contreure no tenen prou ús de raó, és a dir, no tenen un domini del seu enteniment i la seva voluntat necessari per a dur a terme un acte humà.

Per ús de raó s'entén psicològicament la possessió del discerniment natural que habitualment s'adquireix en superar la primera infantesa, complerts els 7 anys²². El cànon 99 pressuposa que qui està habitualment privat de l'ús de raó no es considera amo dels seus actes i s'equipara a un nen, que és qui no ha complert els 7 anys.

(22) Cànon 97.2.

Consideren Pérez-Llantada i Magaz que l'ús de raó de qui ha complert 7 anys és un discerniment natural *in generi*, no el prou qualificat que s'ha d'exigir per al consentiment matrimonial que seria l'establert en el cànon 1096. És per això que el particular impediment diriment d'edat²³, més que exigir un desenvolupament biològic necessari per al *ius in corpus*, el que pretén és garantir l'existència d'aquest ús de raó matrimonial i de la discreció de judici adequada per a la formació del consentiment.

(23) Cànon 1083.

Aquesta falta d'ús de raó pot ser deguda a una malaltia mental (amència) o a l'estat de pertorbació psíquica (droga, embriaguesa, hipnosi). I per això l'important, des del punt de vista jurídic, és l'existència i prova processal de la falta de prou ús de raó.

2) Proporcionalada discreció o maduresa de judici sobre els drets i els deures essencials del matrimoni

Per tant, són incapaços per a consentir, per defecte greu de discreció de judici, els que no tenen la capacitat crítica o maduresa de judici suficient i proporcionada dels drets i deures que el mutu lliurament i acceptació matrimonial comporta, de manera que els puguin discernir, entendre i voler-los adequadament.

El consentiment matrimonial necessita la discreció de judici suficient dels contraents, la qual cosa comporta aquests dos elements:

a) **La llibertat interna:** com prescriu el cànon 219 "en l'elecció de l'estat de vida, tots els fidels tenen dret a ser immunes de coacció". La seva falta implica la invalidesa del consentiment, ja que la persona no és propietària de si mateixa per a emetre el consentiment voluntàriament.

b) La deliberació: en què intervé un factor racional integrat per conceptes, valors, judicis; i un altre de psicològic, en què se sumeixin sentiments, inclinacions, tendències. El primer engloba les raons de l'elecció per la voluntat, el segon configura els mòbils que decideixen l'acte voluntari.

Llevat de prova en contra es presumeix que amb la pubertat s'adquireix el grau de discreció de judici suficient per a prestar un consentiment vàlid. Per això, com que aquest defecte pot ser conseqüència de malalties (paranoia, esquizofrènia, oligofrènia, etc.), o bé d'un trastorn mental transitori (embriaguesa, drogues, crisis agudes en els epilèptics o histèrics, etc.), és necessari perquè invalidi el matrimoni que es produeixi en el moment de prestar el consentiment. I és necessari un dictamen pericial sobre l'existència d'aquesta capacitat, les conclusions de la qual ha de tenir en compte el jutge eclesiàstic a l'hora de dictar sentència.

3) Capacitat per a assumir les obligacions essencials del matrimoni

Són incapaços els que estiguin impossibilitats per a assumir les obligacions matrimonials essencials per causes de naturalesa psíquica en el moment del casament. Es tracta d'obligacions essencials i ha de ser absoluta.

La incapacitat per a assumir les obligacions essencials del matrimoni per causes de naturalesa psíquica s'ha de produir o ha d'existir en el moment de contreure (emetre el consentiment). Són irrellevants les anomalies o incapacitats sobrevingudes en el desenvolupament de la vida matrimonial.

La incapacitat prevista pel legislador no és per a qualssevol obligacions sinó específicament per a les obligacions essencials del matrimoni. S'imposa un criteri objectiu, així per exemple: l'obligació sobre l'acte conjugal com la unió corporal i com a principi de generació de la prole; l'obligació del consorci per a tota la vida; l'obligació de no fer res contra la prole.

Aquests deures essencials poden afectar supòsits de fet, que es concreten en desviacions patològiques o perversions de l'instint sexual (sadisme, nimfomania, etc.), o immaduresa psíquica, i psicopatologies.

La incapacitat consensual té com a característica que és absoluta i no simplement relativa a determinades persones (no és una incompatibilitat de caràcters).

Es tracta de la impossibilitat de prestar l'objecte del consentiment per una causa de naturalesa psíquica o neuròtica que es produeix en el moment mateix de prestar el consentiment (*in fieri*), encara que es descobreixi o manifesti aquesta incapacitat durant la comunitat conjugal (*in facto esse*).

Podem concloure que aquesta causa implica la manca de la possessió o domini de si necessaris per a fer-se càrrec i respondre de les obligacions matrimonials essencials. Però la causa psíquica no és la causa de la nul·litat, sinó l'origen fàctic de la impossibilitat d'assumir, que és la verdadera incapacitat consensual.

En els tres casos, a efectes processals, és necessari que un pèrit en la matèria (psiquiatre o psicòleg) emeti un dictamen sobre aquesta capacitat, que ha de ser tingut en compte pel jutge eclesiàstic a l'hora de dictar sentència.

3.3. Les anomalies consensuals

Com hem vist, el cànon 1057 prescriu que "el matrimoni el produeix el consentiment de les parts [...] i que el consentiment matrimonial és l'acte de la voluntat, pel qual l'home i la dona es lliuren i accepten mútuament en aliança irrevocable per a constituir el matrimoni".

Sota el següent epígraf estudiarem el que podríem denominar la patologia del consentiment, que és precisament del que tracten de manera principal els cànons del capítol dedicat específicament al consentiment.

Se sol plantejar sempre la qüestió de si el dret canònic protegeix la voluntat interna (el consentiment: si una persona ha consentit veritablement o no), o la manifestada (la declaració: si una persona ha expressat el seu consentiment externament i formalment o no). Doncs bé, el dret canònic tutela la voluntat interna dels contraents i també la seva manifestació externa. A més, presumeix que la declaració (voluntat externa o voluntat manifestada externament) coincideix amb la voluntat interna, si bé hi ha la possibilitat que es doni una discordança entre el que internament es consent i el que externament es declara. De manera que considera que el matrimoni és nul si no hi ha la voluntat de contreure'l, o bé hi ha un vici de la voluntat interna.

Els diferents supòsits de discordança entre voluntat interna i declaració han estat sistematitzats per la doctrina en les hipòtesis següents:

- 1) Discordança no coneguda i no estimada entre voluntat interna i declaració (error obstatiu).
- 2) Discordança coneguda i no estimada entre voluntat interna i declaració (violència).
- 3) Discordança coneguda i estimada entre voluntat interna i declaració (simulació).

Podem reconduir-les a dos tipus d'anomalia del consentiment matrimonial: la manca o absència de consentiment que es produeix quan hi ha una discordança entre la voluntat interna i la voluntat externa, o l'existència d'un consentiment viciat.

3.3.1. La manca de consentiment

La manca de consentiment es pot donar dos per motius: per falta de manifestació externa (en aquest cas no hi haurà celebració del casament), o bé perquè, tot i haver manifestació externa, hi ha una discordança no intencionada entre la voluntat interna i la declaració, com per exemple en els casos d'error, violència o simulació, fet que provoca la nul·litat del matrimoni.

1) L'error

El cànon 1101.1 prescriu que "el consentiment intern de la voluntat es presumeix que està d'acord amb les paraules o signes emprats en celebrar el matrimoni". Es tracta d'una presumpció *iuris tantum*.

La institució jurídica de l'error implica un judici fals sobre alguna cosa; és una falsa aprehensió de la realitat. La ignorància, que s'hi equipara en els efectes, consisteix en l'absència de coneixement suficient. Es tracta, per tant, d'un judici equivocat de la realitat que provoca una discordança involuntària (no estimada) entre la voluntat interna i la manifestada. Podem distingir-ne dos tipus:

a) Error *iuris* o de dret, que fa referència a l'error sobre la identitat del matrimoni o sobre les seves qualitats: propietats essencials (unitat i indissolubilitat) i dignitat sacramental.

b) Error *facti* o de fet, que fa referència a l'error sobre la identitat de la persona mateixa del contraent o sobre les seves qualitats.

Vegem el primer tipus: l'error *iuris* o de dret sobre la identitat del matrimoni (la ignorància). Per a poder contreure matrimoni (i per tant donar el seu consentiment) és necessari saber (conèixer) què és el matrimoni. En cas contrari no serà possible consentir-lo. Quin ha de ser el coneixement mínim que els contraents han de tenir sobre la institució matrimonial? La resposta a la qüestió la prescriu el cànon 1096:

1) Perquè hi puguem haver consentiment matrimonial, és necessari que els contraents no ignorin almenys que el matrimoni és un consorci permanent entre un home i una dona ordenat a la procreació de la prole mitjançant una certa cooperació sexual.

2) Aquesta ignorància no es presumeix després de la pubertat.

Com assenyala Fornés la fórmula legal conté cinc aspectes per a descriure aquest coneixement mínim sobre el matrimoni:

- 1) Matrimoni és un consorci: la unió implica compartir una finalitat o destí comú.
- 2) Han de saber que aquest consorci té com a característica ser estable, continu, permanent: fet que exclou la consideració que es tracta d'una unió esporàdica, ocasional o a prova, però sense que sigui necessari un coneixement precís del que s'ha d'entendre per indissolubilitat.
- 3) Aquesta relació permanent és entre un home i una dona, la qual cosa implica saber que el matrimoni és una unió heterosexual.
- 4) El consorci està ordenat a la procreació de la prole, té com a finalitat la generació dels fills.
- 5) Han de conèixer que aquesta ordenació a la prole es realitza mitjançant una certa cooperació sexual.

Avui en dia, és molt poc freqüent que es plantegi un supòsit d'ignorància sobre el que és el matrimoni. Diríem que és molt poc probable que se celebri un matrimoni sense que els contraents tinguin aquest mínim coneixement que assenyala el cànon 1096. En cas que es doni un error *iuris*, que seria rares vegades i per peculiars circumstàncies ambientals o d'educació singular, com que es tracta d'un error substancial, que fa referència a la identitat mateixa del negoci jurídic del matrimoni, el consentiment així emès produirà la nul·litat del matrimoni, ja que s'està consentint en una realitat diferent a la pròpiament matrimonial.

El segon tipus és l'error *facti* o de fet: error sobre la identitat de la persona.

El cànon 1097 regula l'error en la persona:

- 1) L'error sobre la persona fa invàlid el matrimoni.
- 2) L'error sobre una qualitat de la persona, encara que sigui causa del contracte, no dirimeix el matrimoni, tret que es pretengui aquesta qualitat directament i principalment.

Som davant dos possibles casos d'error *facti*. El primer, assenyalat en el primer paràgraf, seria el cas per exemple de A, que vol contreure amb B i contreu amb C. Encara que no és gaire freqüent que es produeixi un error en la identitat de la persona del contraent, sobretot si tenim en compte que la celebració del matrimoni exigeix la presència física dels dos contraents, és possible que es produeixi en els supòsits de matrimoni per procurador, o en matrimonis en què un contraent estigui afectat d'una anomalia física o psíquica, permanent o transitòria.

En aquest cas, com assenyala el cànon, el matrimoni serà nul: no naixerà el vincle matrimonial perquè no s'ha donat el consentiment matrimonial per error en la persona, objecte, com hem assenyalat, del consentiment matrimonial.

El segon paràgraf al·ludeix a l'error redundant (*error redundas*) que fa referència a l'error en una qualitat buscada directament i principalment pel contraent. Es requereixen dues condicions: primer, que es tracti d'una qualitat que sigui causa del contracte, i segon, que sigui directa i principalment pretesa pel contraent.

Souto assenyala els requisits següents:

- a) Reaure sobre una qualitat important de l'altra part, la importància de la qual estarà determinada per l'estimació que li tingui el contraent. La seva manca incideix en el desenvolupament de les relacions conjugals.
- b) Hagi estat buscada directament i principalment pel contraent.
- c) L'error hagi estat real, greu, actual i injust.
- d) Tant se val que l'error sigui antecedent i doni causa al contracte com a concomitant o incidental, que hi hagi hagut dol o que no sigui culpable, o que l'error sigui vencible o invencible.

Seria el cas que ressenya González del Valle recollint la doctrina de San Alfonso M. de Ligorio que, al seu torn, la pren de sant Tomàs: "Si el consentiment recau directament i principalment en la qualitat i menys principalment en la persona, llavors l'error en la qualitat redunda en la substància. Al contrari, si el consentiment recau principalment en la persona, i secundàriament en la qualitat, *v. gr.*, si algú diu *vull contreure matrimoni amb Tícia a qui jutjo noble*, llavors l'error no redunda en la substància, i per tant, no invalida el matrimoni. Si diu *vull contreure matrimoni amb una noble, que a parer meu és Tícia*, llavors l'error redunda en la substància, perquè directament i principalment s'intenta la qualitat i menys principalment la persona".

En els casos d'error en la qualitat de la persona, no s'invalida el matrimoni (no ho fa nul) llevat del cas, com ja hem esmentat, que la qualitat hagi estat pretesa directament.

2) La simulació

Parlem de simulació matrimonial quan es produeix una discordança volguda entre la voluntat interna i la manifestada. El contraent consent externament en el matrimoni però internament no el vol contreure.

La simulació es pot donar en un o en tots dos contraents. En el primer cas, quan l'exclusió és unilateral es produeix una reserva mental. En el segon cas, és bilateral i es pot donar amb un acord simulador previ, o sense aquest acord.

Per a parlar de simulació, tal com assenyala Souto, s'han de donar els requisits següents:

- a) Intenció o voluntat de celebrar el matrimoni: es tracta de la intenció de crear una verdadera aparença de matrimoni.
- b) Exclusió de la voluntat marital: n'hi ha prou que no hi hagi voluntat de contreure.

c) Existència de finalitats extrínseques o subjectives: és la *causa simulandi* o motiu pel qual es vol aquesta aparença de matrimoni (desig de riqueses, amor vers una altra persona, defensa de la pròpia fama, legitimació de la prole).

La simulació pot ser total o parcial segons que afecti la identitat del matrimoni, algunes de les seves qualitats, i provocarà la nul·litat del matrimoni. Vegem-les.

La simulació serà total quan la persona que contreu exclou amb un acte positiu de la voluntat el matrimoni mateix. És a dir, es dona una absència de l'*animus contrahendi*, de la voluntat marital. Seria el cas, per exemple, del matrimoni de conveniència contret per a evitar l'aplicació de la llei d'estrangeria davant la situació d'il·legalitat d'un immigrant i la seva eminent expulsió del territori nacional.

Serà parcial quan s'emet un consentiment amb la intenció de contreure el vincle, que existeix, però excloent-ne –amb un acte positiu de la voluntat– algunes de les propietats o caràcters del matrimoni (com per exemple la indissolubilitat, o el caràcter sacramental), fet que provoca la nul·litat del matrimoni. En aquest supòsit, s'emet un consentiment que existeix però dirigit a una relació jurídica que no és pròpiament el vincle conjugal perquè s'exclou un dels elements essencials que constitueixen el verdader vincle.

Es vol el matrimoni, però modificant l'esquema legal, mitjançant l'exclusió d'algun element o propietat essencial del negoci matrimonial. Per tant, existeix consentiment matrimonial, però és viciat per la divergència entre el tipus de matrimoni que es vol i l'esquema normatiu del matrimoni definit pel legislador.

Quins són aquests béns, caràcters o propietats que poden ser exclosos i donar lloc al supòsit de simulació parcial? Del cànon 1055, que defineix l'aliança matrimonial, es dedueixen els elements essencials del matrimoni següents: l'heterosexualitat, la comunitat de vida, l'ordenació al bé dels cònjuges, l'ordenació a la generació i educació de la prole, la dignitat o caràcter sacramental quan es tracti de matrimoni entre batejats.

Per tant, qui amb un acte positiu de la voluntat, exclogui algun d'aquests béns, caràcters o propietats, no estarà consentint en el matrimoni tal com està configurat, i el seu consentiment no donarà lloc al vincle matrimonial.

Podem concloure que en el cas de la simulació es poden donar les hipòtesis següents:

D'una banda, el contraent (o els contraents) no té intenció de contreure. Es produeix una simulació total i la nul·litat del matrimoni perquè no s'hagi generat el vincle jurídic.

D'altra banda, el contraent té intenció de contreure però n'exclou algun dels béns o caràcters del matrimoni: donaria lloc a un supòsit de simulació parcial. En cas que el contraent exclouï –amb un acte positiu de la seva voluntat– algun d'aquests elements farà nul el matrimoni. En cas contrari, si té intenció de contreure, d'obligar-se, però de no complir amb algun d'aquests elements essencials del matrimoni (no hi ha una verdadera exclusió), encara que es produeixi una simulació parcial no hi haurà nul·litat matrimonial.

3) El consentiment condicionat

El matrimoni condicionat es produeix quan la voluntat d'una o totes dues parts subordina el naixement del vincle al compliment o la verificació d'una circumstància o esdeveniment determinat.

La condició pot ser pròpia, quan el fet o esdeveniment del qual es fa dependre, per voluntat de les parts, l'eficàcia del negoci jurídic és futur i incert (per exemple, em caso amb tu si et fas arquitecte). O impròpia, quan a l'esdeveniment li falta alguna de les característiques anteriors. Així, es poden donar els casos següents: a) ser un fet futur però cert (si demà es fa de dia); b) ser un fet passat però incert (si t'han designat hereu), c) tractar-se d'un fet present però incert (si ets metge).

El cànon 1102 regula el matrimoni contret sota condició establint que:

- 1) No es pot contreure vàlidament matrimoni sota condició de futur.
- 2) El matrimoni contret sota condició de passat o de present és vàlid o no, segons que es verifiqui o no allò que és objecte de la condició.
- 3) Tanmateix, la condició de què tracta el § 2 no es pot posar lícitament sense llicència escrita de l'ordinari del lloc.

Només serà vàlid el matrimoni contret sota condició de passat o present, sempre que s'hagi deixat constància d'aquesta voluntat i s'hagi obtingut la llicència escrita de l'ordinari.

3.3.2. Vici del consentiment

El segon supòsit d'anomalia consensual és el del consentiment viciat. En aquests casos hi ha el consentiment matrimonial, però sotmès a determinades anomalies, de manera que el legislador el priva d'eficàcia i per tant el matrimoni és nul.

1) La por o violència física

Prescriu el cànon 1103:

És invàlid el matrimoni contret per violència o per por greu provinent d'una causa externa, fins i tot el no inferit de propi intent, per a deslliurar-se del qual algú es vegi obligat a elegir el matrimoni.

La violència física o la por provoquen una discordança entre la voluntat interna i la manifestada que és coneguda i no és volguda. Són supòsits extrems en què es produeix una força física extrínseca irresistible per a obtenir l'emissió del consentiment matrimonial.

La por com a vici de consentiment és la trepidació de la ment produïda per l'amenaça d'un perill imminent o futur. Es vol el matrimoni però per a eludir el mal, hi ha un consentiment, però viciat.

Els elements que integren la por són sistematitzats en aquest ordre:

a) Greu. La gravetat s'ha ponderat partint de dos criteris: l'objectiu o extrínsec, basat en la causa productora de la por, que pot ser absolut o relativament greu segons que es tracti d'un mal que pot acovardir una persona normal (amença de mort, mutilació, ruïna econòmica). El criteri subjectiu o intrínsec, basat en la intimidació efectiva, depèn del temperament del subjecte que el sofreix.

b) Extern. Provocat per una causa externa, humana i lliure.

c) Antecedent. Hi ha d'haver una relació causa-efecte entre la por i el matrimoni. No n'hi ha prou amb la por concomitant (casar-se amb por), sinó que és necessari casar-se per por, que perdura en el moment de la celebració.

d) Indeclinable. El matrimoni és l'únic mitjà per a evitar el mal.

Quan les causes de la por són de contingut subjectiu i es caracteritza per l'amenaça de trencar el vincle afectiu (principalment el familiar), si no es contreu el matrimoni, som davant la figura de la por reverencial. El Codi canònic no fa menció expressa d'aquesta por perquè no és una figura autònoma. Consisteix en la por produïda en l'àmbit d'uns vincles de preeminència i afectivitat (pares-fills, tutors-pupils, padrins-fillols, oncle-neboda). No n'hi ha prou que hi hagi preeminència o només afectivitat. S'han de donar tots dos elements per a donar lloc a aquesta figura de la por reverencial.

La por pot donar lloc a simular un matrimoni que no existeix. En aquest cas, la por és la *causa simuladi*: es manifesta externament un consentiment, però sense ànim de contreure per tal d'alliberar-se d'uns mals. S'exclou el matrimoni perquè no hi ha voluntat de contreure.

El fet que la por pugui suposar dues causes de nul·litat (ser un vici de consentiment i també una causa de simulació), provoca que processalment totes dues causes s'hagin de plantejar com a alternatives (no de manera cumulativa) per-

què s'exclouen mútuament: si es demostra la simulació, el matrimoni és nul per defecte o absència de consentiment. Si es demostra la por, el matrimoni és nul per vici de consentiment.

2) El dol o error dolosament causat

Es preveu en aquesta figura el vici en el procés cognoscitiu de les qualitats del negoci o de la persona. És possible per tant un error en la qualitat de la persona (error de fet) o en la qualitat del negoci (error de dret).

Quant a l'error dolosament causat en les qualitats de la persona, el cànon 1098 estableix que:

Qui contreu el matrimoni enganyat per dol provocat per a obtenir el seu consentiment, sobre una qualitat de l'altre contraent, que per la seva naturalesa pot pertorbar greument el consorci de vida conjugal, contreu invàlidament.

El que sobresurt en aquesta figura és que l'error és provocat per l'altre mitjançant l'engany i que ha de ser valorat en el moment de contreure matrimoni.

S'han de donar els requisits següents:

a) Un error. No n'hi ha prou amb l'engany (dol) per a obtenir el consentiment, sinó que és necessari que s'hagi produït un error en el subjecte pacient.

b) Dol. L'engany que té com a finalitat obtenir el consentiment.

c) L'objecte és la qualitat de l'altre contraent que per la seva naturalesa pugui pertorbar greument el consorci de vida conjugal. Un exemple seria l'esterilitat, atesa la remissió que el cànon 1084 fa al 1098 (l'esterilitat no prohibeix ni dirimeix el matrimoni, sense perjudici del que es prescriu en el cànon 1098). Altres exemples poden ser la virginitat, patir algun malaltia, fer activitats delictives, l'estat civil.

Respecte a l'error en les qualitats del negoci matrimonial, el cànon 1099 prescriu que l'error sobre la unitat, de la indissolubilitat o de la dignitat sacramental del matrimoni, a condició que no determini la voluntat, no vicia el consentiment matrimonial.

En principi l'error és irrellevant per a la validesa del matrimoni, recordem que n'hi ha prou que els contraents coneguin el que és el negoci en funció del cànon 1096. Comprèn les propietats del matrimoni (unitat i indissolubilitat) i la dignitat de sagrament. Si l'error determina la voluntat, és a dir, si l'error passa de l'àmbit de l'entesa a la voluntat, de tal manera que es vol un matrimoni privat positivament d'una qualitat essencial, aquest matrimoni és invàlid.

4. La celebració i efectes del matrimoni canònic

Com sabem, el matrimoni el produeix el consentiment de les parts legítimament manifestat entre persones jurídicament hàbils, consentiment que cap poder humà no pot suplir²⁴.

(24) Cànon 1057.1.

La celebració del matrimoni és l'emissió d'aquest consentiment matrimonial pel qual els contraents es lliuren i s'accepten mútuament en aliança irrevocable per a constituir el matrimoni²⁵. Es tracta, doncs, de la celebració de la "boda".

(25) Cànon 1057.2.

Ara bé, des del punt de vista del dret, la celebració del matrimoni implica la realització de tres tipus d'actes en tres moments temporals diferents: abans, durant i després del casament.

- 1) Abans de la celebració del matrimoni és necessari comprovar que els contraents compleixen les condicions de fons legalment establertes per a contreure el matrimoni, la qual cosa es duu a terme per mitjà de l'expedient matrimonial.
- 2) Durant la celebració del matrimoni és necessari observar les formalitats legalment establertes per a la seva validesa jurídica, i la recepció del sagrament del matrimoni.
- 3) Després de la celebració s'ha de procedir a la inscripció del matrimoni en el Registre per a donar-li publicitat i reconèixer-li els efectes. Inscripció que s'haurà de practicar, també, en el Registre Civil per al ple reconeixement d'efectes civils segons el que assenyalava l'article 60 del Codi civil.

Si bé aquests tres moments s'han de donar sempre en la celebració del matrimoni com a institució natural sigui quina sigui la seva forma de celebració (civil o religiosa), hem de tenir en compte que en el cas del matrimoni canònic la seva celebració implica la recepció d'un sagrament i per a rebre'l dignament els contraents s'han de preparar degudament.

Així, doncs, en la celebració del matrimoni canònic distingirem entre la preparació prèvia a la celebració²⁶ i la forma jurídica substancial²⁷. En el primer cas la seva absència no implica la nul·litat del matrimoni, mentre que en el segon cas –la celebració d'acord amb la forma establerta– sí que depèn la validesa del matrimoni.

(26) Cànon 1063.

(27) Cànon 1108 i següents.

4.1. Els actes previs

Com hem assenyalat, el matrimoni canònic no solament és una institució natural sinó un sagrament i la seva preparació implica l'atenció pastoral i preparació espiritual dels contraents.

1) La preparació per a la celebració del matrimoni

El cànon 1063 regula la necessària atenció pastoral als futurs esposos per a obtenir la preparació espiritual adequada que els ajudi a conèixer el significat del matrimoni cristià i la tasca dels cònjuges i pares cristians; la santedat i obligacions de l'estat de casat, i el significat sacramental del matrimoni. Aquesta formació l'ha d'organitzar l'ordinari del lloc²⁸.

(28) Cànon 1064.

A més, com a acte previ a la celebració del sagrament del matrimoni, en cas que els contraents siguin catòlics, és necessària la recepció d'altres sagraments²⁹: la confirmació, la penitència i l'eucaristia.

(29) Cànon 1065.

Aquesta preparació i l'esforç pastoral per a organitzar-la s'han de dur a terme amb el respecte pertinent al dret fonamental dels fidels a contreure matrimoni i les exigències del principi d'inseparabilitat entre matrimoni i sagrament.

2) Les mesures preparatòries

El cànon 1066 assenyala:

"Abans que se celebri el matrimoni ha de constar que res no s'oposa a la seva celebració vàlida i lícita."

Aquesta comprovació comporta la investigació de l'estat de llibertat dels contraents i determinar que els contraents compleixen les condicions de fons (capacitat) per a contreure matrimoni. Recordem que el matrimoni el poden contreure tots aquells a qui el dret no els ho prohibeix³⁰, per tant caldrà comprovar que en els contraents no es dóna cap impediment, o que, si escau, ha estat dispensat.

(30) Cànon 1058.

Per a això "la Conferència Episcopal ha d'establir normes sobre l'examen dels contraents, i sobre les proclames matrimoniales i altres mitjans oportuns per a dur a terme les investigacions que han de precedir necessàriament el matrimoni, de manera que, diligentment observades, el rector pugui assistir el matrimoni", tal com assenyala el cànon 1067, que es complementa amb el que estableixen els següents (del 1068 al 1071), en què es recullen les mesures cautelars que s'han d'adoptar en alguns casos.

4.2. La forma ordinària de celebració del matrimoni

El Codi de dret canònic dedica el capítol V a la forma de celebrar el matrimoni (cànon del 1108 al 1123).

S'estableix en el cànon 1108 com a norma general la forma ordinària que es concreta en l'emissió del consentiment matrimonial per part dels contraents davant un testimoni qualificat i dos testimonis majors d'edat.

1) Només són vàlids els matrimonis que es contreuen davant l'ordinari del lloc o el rector, o un sacerdot o diaca delegat per un d'ells perquè assisteixin, i davant dos testimonis, d'acord amb les regles que estableixen els cànons següents, i queden salvaguardades les excepcions de què es tracta en els c. 144, 1112 § 1, 1116 i 1127 § 1 i 2.

2) S'entén que assisteix el matrimoni només aquell que hi és present i demana la manifestació del consentiment dels contraents i la rep en nom de l'Església.

I es complementa amb el que prescriu el cànon 1104:

1) Per a contreure vàlidament matrimoni és necessari que tots dos contraents estiguin presents en un mateix lloc, o en persona o per mitjà d'un procurador.

2) Que els esposos expressi amb paraules el consentiment matrimonial, o si no poden parlar, amb signes equivalents.

1) Qui està obligat a contreure en forma canònica?

La forma canònica obliga quan tots dos contraents són catòlics. El cànon 1117 estableix que s'ha d'observar si almenys un dels contraents va ser batejat a l'Església catòlica o hi va ser rebut i no se n'ha apartat mitjançant un acte formal.

Es tracta d'un fet públic que impliqui la decisió formal d'apartar-se de l'església. Pot ser la declaració davant el rector per escrit, l'adscripció a una confessió acatòlica o la comunicació a l'ordinari propi.

Recordem que el matrimoni es pot celebrar entre un catòlic i un batejat o adscrit a una església o comunitat eclesial que no es trobi en comunió plena amb l'Església catòlica. És el cas del matrimoni mixt³¹ o entre un catòlic i un acatòlico (no batejat), amb la dispensa prèvia de l'impediment de culte dispar³².

⁽³¹⁾ Cànon 1124.

⁽³²⁾ Cànon 1086.

En el cas d'un matrimoni mixt, el cànon 1127 estableix que s'han d'observar les prescripcions del cànon 1108; però si contreu matrimoni una part catòlica amb una altra de no catòlica de ritu oriental, la forma canònica es requereix únicament per a la licitud. Tanmateix; per a la validesa es requereix la intervenció d'un ministre sagrat, observades les altres prescripcions del dret.

També regeix el que estableixen els cànons 1127 i 1128 en el matrimoni celebrat amb dispensa de l'impediment de disparitat de culte³³.

⁽³³⁾ Cànon 1129.

Podem concloure que la forma canònica no obliga:

- a) el matrimoni celebrat entre persones que no han rebut el baptisme a l'Església catòlica,
- b) els que estan batejats en una església diferent de la catòlica i
- c) els que han estat batejats en Església catòlica però l'han abandonat mitjançant un acte formal.

2) Els testimonis

La celebració del matrimoni implica l'emissió del consentiment en presència d'un testimoni qualificat i de dos testimonis comuns.

La funció del testimoni qualificat és donar publicitat i seguretat jurídica a l'acte de contreure.

El cànon 1108 estableix que poden ser: l'ordinari, el rector, o un sacerdot o diaca delegat per un d'ells. S'entén que només poden assistir, com a requisit per a la validesa del matrimoni, la celebració dels matrimonis que tenen lloc dins els confins del seu territori.

La participació del testimoni qualificat ha de ser activa. És a dir, ha de demanar la manifestació del consentiment dels contraents i rebre-la en nom de l'Església, com assenyala el cànon 1108.2.

Quant als testimonis comuns, han de complir els requisits següents per a la validesa de l'acte: tenir la capacitat suficient (ús de raó) per a percebre el consentiment que s'emet i ser presents de manera simultània, moral, física i formal.

3) El lloc de celebració

El matrimoni (el casament) s'ha de celebrar en la parròquia d'alguns dels contraents, encara que, amb delegació prèvia, es pot celebrar en un altre lloc³⁴.

És possible celebrar el matrimoni fora de les parròquies quan ho autoritzi l'ordinari del lloc i en els casos de matrimonis mixtos o amb dispensa de l'impediment de disparitat de culte³⁵.

4) La celebració del matrimoni

Quant a la forma d'emetre el consentiment i la celebració de l'acte o casament, s'ha de fer d'acord amb els ritus prescrits en els llibres litúrgics aprovats per l'Església o introduïts per costums legítims³⁶.

Hem de tenir en compte el que assenyala el cànon 1104 respecte a la presència física dels contraents i a l'expressió amb paraules del consentiment matrimonial. I també el que prescriu el cànon 1108.2 sobre l'assistència del testimoni qualificat que demana la manifestació del consentiment dels contraents i la rep en nom de l'Església, en la forma o ritu que s'hagi escollit per a la celebració del sacrament del matrimoni³⁷.

Vegeu també

Sobre la delegació, vegeu els cànons 1111 i 1112. Pot ser general o especial, i s'ha de fer de manera expressa i per escrit.

⁽³⁴⁾ Cànon 1115.

⁽³⁵⁾ Cànon 1118.

⁽³⁶⁾ Cànon 1119.

⁽³⁷⁾ Cànon 1119-1120.

4.3. Formes especials

Es tracta de supòsits en què s'admeten algunes especialitats en relació amb la forma ordinària.

1) Matrimoni per procurador

Aquesta forma especial de contreure matrimoni implica una modificació del requisit de presència física dels dos contraents: un d'ells físicament no hi serà present, sinó representat.

La validesa del matrimoni per procurador depèn del compliment dels requisits següents establerts en el cànon 1105:

- 1) Que s'hagi donat mandat especial per a contreure amb una persona determinada.
- 2) Que el procurador hagi estat designat pel mandant, i exerceixi personalment aquesta funció.

Perquè el mandat sigui vàlid ha d'estar signat pel mandant (si aquest no pot escriure s'hi ha de fer constar un altre testimoni i aquest ha de signar), pel rector o ordinari del lloc on s'atorga el mandat (és possible per delegació que signi un sacerdot) i per dos testimonis. També es pot fer d'acord amb les normes del dret civil³⁸.

⁽³⁸⁾Cànon 1105.2-3.

L'apartat quart d'aquest cànon regula el supòsit de revocació del mandat en els termes següents: "Si el mandant, abans que el procurat hagi contret en nom seu, revoca el mandat o cau en amència, el matrimoni és invàlid, encara que el procurador o l'altre contraent ho ignorin". És a dir, com a conseqüència de la falta de consentiment, quan el mandat es revoca, es produeix la invalidesa del matrimoni.

2) El matrimoni per intèrpret

En els casos en què un dels contraents no pugui emetre el seu consentiment amb paraules o no conegui l'idioma que s'utilitzi en la cerimònia, es pot acudir a un intèrpret que tradueixi els signes o la llengua que utilitzi aquest contraent.

El cànon 1106 regula aquest supòsit: el matrimoni es pot contreure mitjançant un intèrpret, però el rector no ha d'assistir si no li consta la fidelitat de l'intèrpret.

3) El matrimoni secret

En els supòsits en què hi hagi una causa greu i urgent, l'ordinari del lloc pot permetre que se celebri en secret³⁹.

⁽³⁹⁾Cànon 1130.

Les especialitats, en relació amb la forma ordinària, que comporta el matrimoni secret que recull el cànon 1131 són:

- a) Les investigacions preliminars, sobre la capacitat de les parts (expedient matrimonial), es realitzen en secret (se suprimeixen les proclames, per exemple).
- b) Celebració del casament en secret.
- c) Obligació de guardar-lo en secret per part de l'ordinari, assistent, testimonis i cònjuges.
- d) Inscripció en un registre especial que es guarda a l'arxiu secret de la Cúria (cànon 1133).

El secret cessa, com assenyala el cànon 1132, si l'observança del secret implica un perill imminent d'escàndol greu o d'injúria greu a la santedat del matrimoni, i així (l'ordinari) ho ha d'advertir a les parts abans de la celebració del matrimoni.

4) La forma extraordinària

La celebració del matrimoni en forma extraordinària afecta la no-intervenció del testimoni qualificat⁴⁰, bé perquè no hi pot assistir per causa física o moral, bé per dificultat greu per part dels contraents per a acudir a la seva presència, i per tant la celebració del casament s'ha de fer, únicament, davant els dos testimonis comuns.

⁽⁴⁰⁾Cànon 1116.

S'observen dos supòsits:

a) **En cas de perill de mort.** Es tracta de la possibilitat d'una mort deguda tant a causes internes (malaltia) com externes (viatge perillós, entrada en combat).

b) **Fora de perill de mort.** Quan es preveu l'absència del testimoni qualificat per un termini superior a un mes⁴¹. El termini s'ha de comptar segons els dies que tinguin el calendari⁴² i s'entén que el mes es compta a partir que tot està preparat per al casament, és a dir, que s'han complert els tràmits canònics prematrimonials sense necessitat que estigui preparada materialment la celebració religiosa i profana del matrimoni.

⁽⁴¹⁾Pensem, per exemple, que el testimoni qualificat és missioner i va passant pels poblets cada cert temps.

⁽⁴²⁾Cànons 201-203.

S'entén que, en cas que hi hagi un altre sacerdot o diaca que hi pugui ser present se l'ha de cridar i hi ha d'assistir juntament amb els dos testimonis, encara que el matrimoni serà vàlid si se celebra només davant els testimonis⁴³.

⁽⁴³⁾Cànon 1116.2.

4.4. La inscripció del matrimoni

Hem assenyalat que després de la celebració del matrimoni s'ha de procedir a anotar-lo en el registre matrimonial del lloc on es va celebrar⁴⁴. En cas que el matrimoni s'hagi celebrat en forma especial o hagi estat contret amb dispensa de forma canònica (com és el cas del matrimoni mixt) s'ha d'inscriure segons el que prescriu el cànon 1121.3.

⁽⁴⁴⁾Cànon 1121.1.

A més, el matrimoni s'ha d'anotar en el registre de baptisme on es van inscriure el baptisme dels cònjuges⁴⁵.

⁽⁴⁵⁾ Cànnon 1122.

Finalment, s'ha d'inscriure, si escau, la convalidació, nul·litat o dissolució del matrimoni⁴⁶.

⁽⁴⁶⁾ Cànnon 1123.

5. Els efectes del matrimoni

La celebració del matrimoni dóna lloc a la societat conjugal formada per un conjunt de drets i deures de caràcter personal i patrimonial, com per exemple: la potestat domèstica, la maternitat i paternitat, el deure d'ajuda mútua, el règim econòmic matrimonial, relacions i efectes de caràcter jurídic que estaran sotmesos a la legislació civil en la matèria.

Sense perjudici de la remissió al dret civil competent, el dret canònic estableix que el matrimoni produeix els efectes següents:

1) **El vincle.** El matrimoni vàlid origina entre els cònjuges un vincle perpetu i exclusiu per la seva mateixa naturalesa; a més, en el matrimoni cristià els cònjuges són enfortits i queden com a consagrats per un sacrament peculiar per als deures i la dignitat del seu estat⁴⁷.

⁽⁴⁷⁾Cànon 1134.

Com bé assenyala Fornés, les característiques d'aquest vincle es concreten:

- És **únic**: "*un vincle*"; és a dir, no hi ha dos vincles –un de l'home respecte de la dona i un altre de la dona respecte de l'home–, sinó només un que consisteix, justament, en la unió entre home i dona originada en el "matrimoni vàlid", és a dir, en el pacte conjugal. És el que la doctrina denominava *indivuiditas matrimonii* (indivisibilitat o unicitat del matrimoni). És per això que si el matrimoni és nul, ho és per a tots dos: no pot ser nul per a un i per a l'altre no; és nul el matrimoni.
- És **perpetu**: uneix els cònjuges en tota la seva capacitat de ser-ho i és per això que per a tota la vida, i per tant, el vincle és indissoluble [...] no és possible un matrimoni temporal, o a prova, o simplement indefinit.
- És **exclusiu**: té com a propietat essencial la unitat i la seva conseqüència obligacional immediata: la fidelitat; de manera que els cònjuges queden units en la totalitat de la seva inclinació natural i no es poden unir a cap altra persona.
- És **mutu**: "entre els cònjuges s'origina entre un vincle": l'únic vincle uneix els dos cònjuges entre si, de manera que un està obligat respecte de l'altre, i viceversa: no és possible un matrimoni en què un quedi obligat i l'altre no.

Consulta recomanada

Sobre els efectes del matrimoni també es pot consultar el Catecisme de l'Església números 1638 a 1654.

2) **Igualtat.** Tots dos cònjuges tenen la mateixa obligació i el mateix dret respecte de tot el que pertany al consorci de la vida conjugal⁴⁸.

⁽⁴⁸⁾Cànon 1135.

Es tracta del conjunt de drets i deures conjugals que es dedueixen d'aquesta ordenació del matrimoni al bé dels cònjuges i a la procreació i educació de la prole que assenyala el cànon 1055.

3) **La filiació.** Sense perjudici de la determinació legal de la filiació sotmesa a les normes civils, el dret canònic estableix que:

- Són legítims els fills concebuts o nascuts d'un matrimoni vàlid o putatiu⁴⁹.

⁽⁴⁹⁾Cànon 1137.

- El matrimoni mostra qui és el pare, tret que es provi el contrari amb raons evidents⁵⁰.

(50) Cànnon 1138.1.

- Es presumeixen legítims els fills nascuts almenys 180 dies després que se celebri el matrimoni o dins de 300 dies a partir de la dissolució de la vida conjugal⁵¹.

(51) Cànnon 1138.2.

- Els fills il·legítims es legitimen pel matrimoni subsegüent dels pares tant vàlid com putatiu, o per rescripte de la Santa Seu⁵².

(52) Cànnon 1139.

- Pel que fa als efectes canònics, els fills legitimats s'equiparen en tot als legítims, tret que en el dret es disposi expressament una altra cosa⁵³.

(53) Cànnon 1140.

4) Educació dels fills. Els pares tenen l'obligació gravíssima i el dret primari de tenir cura en la mesura de les seves forces de l'educació de la prole, tant física, social i cultural com moral i religiosa⁵⁴.

(54) Cànnon 1136.

5) La gràcia del sagrament del matrimoni, quan se celebra entre batejats. La gràcia sacramental està destinada a perfeccionar l'amor dels esposos i a enfortir la seva unitat indissoluble i, mitjançant aquesta, els esposos s'ajuden l'un a l'altre a santificar-se en la vida conjugal i en la procreació i educació dels fills⁵⁵.

(55) Catecisme, núm. 1641.

6. La crisi conjugal en el matrimoni canònic

Com ja sabem, el cànon 1057 estableix que:

- 1) El matrimoni el produeix el consentiment de les parts legítimament manifestat entre persones jurídicament hàbils, consentiment que cap poder humà no pot suplir.
- 2) El consentiment matrimonial és l'acte de la voluntat, segons el qual l'home i la dona es lliuren i s'accepten mútuament en aliança irrevocable per a constituir el matrimoni.

D'aquest precepte deduïm tres requisits per a la validesa del matrimoni:

a) Consentiment matrimonial.

b) Legítimament manifestat.

c) Entre persones jurídicament hàbils. Celebrat el matrimoni en aquestes condicions neix la societat conjugal (matrimoni *in facto esse*), o vincle jurídic perpetu i exclusiu com assenyala el cànon 1134, on tindrà lloc la convivència conjugal *sine die*.

En cas que no es doni algun dels tres elements del cànon 1057, no hi haurà matrimoni vàlid i, encara que hi hagi una aparença de matrimoni (és a dir, s'hagi celebrat el casament), no hi ha vincle conjugal i per tant aquest matrimoni és inexistent.

6.1. La declaració de nul·litat

La declaració de nul·litat implica que, com va posar de manifest el papa Joan Pau II en un dels seus discursos al Tribunal de la Rota Romana, l'Església, després que el tribunal eclesiàstic competent examini la qüestió, pot declarar "la nul·litat del matrimoni", és a dir, que "el matrimoni no ha existit", i, en aquest cas, els contraents "queden lliures per a casar-se, encara que han de complir les obligacions naturals nascudes d'una unió anterior".

Tanmateix, les declaracions de nul·litat pels motius establerts per les normes canòniques, especialment pel defecte i els vicis del consentiment matrimonial⁵⁶ (cànons 1095 al 1107), no poden estar en contrast amb el principi de la indissolubilitat.

⁽⁵⁶⁾ Cànons 1095 al 1107.

Per tant, la celebració del matrimoni crea l'aparença jurídica de validesa d'aquest; aparença que té la protecció del dret, ja que, fins i tot havent-hi causa de nul·litat, el matrimoni serà vàlid mentre el jutge competent no el declari nul i com a resultat del procés judicial corresponent.

Les causes de nul·litat les podem resumir en tres motius:

1) **Falta de consentiment matrimonial.** No hi ha hagut consentiment en els casos de simulació, error dolós, violència, por, per exemple. O també en cas el consentiment l'emeti una persona incapaç de consentir (falta de discreció de judici, per exemple).

2) **Defecte de forma.** Quan no s'hagi celebrat en la forma ordinària, com per exemple sense la presència del testimoni qualificat, o amb un testimoni no competent, o que se celebri posteriorment a la revocació del poder en cas de matrimoni per procurador.

3) **Celebrat entre persones considerades jurídicament inhàbils.** Aquelles a què el dret els ho prohibeix, com és el cas de tenir algun impediment.

Què es pot fer en aquests casos? Quan un o tots dos cònjuges constatin l'existència d'una causa de nul·litat hauran d'acudir als tribunals per a sol·licitar la declaració de nul·litat o intentar revalidar el seu matrimoni, és a dir, solucionar el defecte o la causa de la nul·litat mitjançant la convalidació simple o la sanació radical.

Quin dret és l'aplicable i quina jurisdicció és competent per a declarar la nul·litat del matrimoni canònic?

Hem de tenir en compte que el procés de nul·litat matrimonial comporta dos moments o aspectes objecte de regulació mitjançant el dret. D'una banda, el procés en si mateix. D'altra banda, els efectes que la declaració de nul·litat produeix respecte a les parts i tercers.

D'acord amb el cànon 1671, "les causes matrimonials dels batejats corresponen al jutge eclesiàstic per dret propi". Podem afirmar, consegüentment, que la declaració de nul·litat del matrimoni canònic i, per tant, tots els aspectes referents al procés de nul·litat estaran sotmesos al dret canònic.

Així doncs, s'haurà d'instar la causa de nul·litat davant la jurisdicció eclesiàstica competent⁵⁷, mitjançant la presentació de la demanda en la qual s'han d'indicar la causa o causes de nul·litat⁵⁸, i es resoldrà per mitjà del procés matrimonial⁵⁹, que conclourà amb una sentència que declari la vàlida o nul·litat del matrimoni. No obstant això, perquè la declaració de nul·litat sigui efectiva és necessari que es dictin dues sentències conformes de nul·litat, com assenyalat el cànon 1684.1:

Quan la sentència que per primera vegada va declarar la nul·litat d'un matrimoni ha estat confirmada en grau d'apel·lació mitjançant un decret o una nova sentència, aquells el matrimoni dels quals ha estat declarat nul poden contreure noves núpcies a partir del moment en què se'ls ha notificat el decret o la nova sentència, tret que això es prohibeixi per un vet inclòs en la sentència o decret, o establert per l'ordinari del lloc.

⁽⁵⁷⁾ Cànon 1419.

⁽⁵⁸⁾ Cànon 1502 i 1674.

⁽⁵⁹⁾ Cànon 1671.

Quant als efectes de la declaració de nul·litat, i sobretot en els aspectes de la institució matrimonial de més contingut jurídic civil, com és per exemple la dissolució del règim econòmic matrimonial, la guarda i custòdia del fills, o el possible pagament d'una pensió indemnitzatòria, cal atènyer-se al que estableixi la legislació civil competent a què es remet el cànon 1672:

Les causes sobre els efectes merament civils del matrimoni pertanyen al jutge civil, tret que el dret particular estableixi que aquestes causes puguin ser tractades i decidides pel jutge eclesiàstic quan es plantegin de manera incidental i accessòria.

Sense perjudici que "en la sentència s'ha d'amonestar les parts sobre les obligacions morals o fins i tot civils que potser pesen sobre elles respecte a l'altra part i a la prole, per que fa a l'aliment i a l'educació⁶⁰ⁿ.

⁽⁶⁰⁾Cànon 1689.

Si bé, com acabem de veure, la celebració del matrimoni sense complir les condicions quant a consentiment, legitimitat de les parts o forma de celebració dóna lloc, quan es té consciència d'aquesta anomalia, a la nul·litat, el mateix legislador canònic estableix en el cànon 1676 que, "abans d'acceptar una causa i sempre que vegi alguna esperança d'èxit, el jutge ha de fer ús de mitjans pastorals per a induir els cònjuges, si és possible, a validar el seu matrimoni i a restablir la convivència conjugal.

6.2. La revalidació del matrimoni nul

Per a donar compliment al consell pastoral que prescriu el cànon 1676, s'estableixen dues maneres de revalidar el matrimoni nul: la convalidació simple i la sanació radical, que es diferencien pel subjecte, els supòsits i els efectes.

6.2.1. La convalidació simple

Consisteix en la revalidació del matrimoni nul mitjançant la renovació del consentiment matrimonial que, com assenyala el cànon 1157, "ha de ser un nou acte de voluntat sobre el matrimoni per part de qui sap o opina que va ser nul des del començament".

Es pot revalidar el matrimoni per convalidació simple quan la nul·litat es deu a alguna de les causes següents:

1) Existència d'impediment ocult que cessa o es dispensa⁶¹.

⁽⁶¹⁾Cànons 1156-1158.

2) Defecte de consentiment⁶².

⁽⁶²⁾Cànon 1159.

3) Defecte de forma⁶³.

⁽⁶³⁾Cànon 1160.

Perquè la convalidació simple sigui vàlida es requereix el compliment dels pressupòsits següents:

1) Celebració del matrimoni d'acord amb la forma jurídica i per tant una "aparença de matrimoni".

2) Cessació de la causa de nul·litat per desaparició del fet que dóna lloc a l'impediment o per dispensa.

3) Permanència del consentiment en l'altra part. Fornés entén que la perseverança és l'estat de la voluntat pel qual aquesta roman adherida al compromís contret. S'acaba amb la revocació d'aquest, és a dir, quan hi ha una voluntat ferma i obstinada de deixar de ser cònjuge.

4) La renovació del consentiment per una de les parts o per totes dues segons els casos.

Com s'ha de fer aquesta renovació del consentiment sobre el qual pivota aquesta figura de la convalidació simple? Hem assenyalat que el cànon 1157 entén la renovació com un acte nou de voluntat sobre el matrimoni, que es pot dur a terme de manera privada per un o tots cònjuges segons quina sigui la causa de nul·litat. Així, per exemple, la renovació l'han de fer tots dos quan es tracta d'un impediment ocult conegut pels dos, o d'un defecte o vici de consentiment conegut pels dos però ocult i que no es pot provar.

En canvi, la renovació l'ha de fer una de sola de les parts privadament i en secret quan l'impediment sigui conegut per un sol dels contraents o quan el defecte de consentiment va ser merament intern.

No obstant això, en els casos de matrimoni nul per defecte de forma⁶⁴, perquè hi ha impediments públics⁶⁵ i per defecte de consentiment⁶⁶ que es pot provar, s'ha de renovar el consentiment en la forma canònica.

⁽⁶⁴⁾Cànon 1160.

⁽⁶⁵⁾Cànon 1158.

⁽⁶⁶⁾Cànon 1159.

Quant als efectes, hem de distingir el *fur* intern de l'extern:

1) **Des del punt de vista del *fur* intern:** la convalidació simple produeix efectes *ex nunc* des del moment en què té lloc la renovació.

2) **Des del punt de vista del *fur* extern:** produeix efectes *ex tunc* des del moment de la seva celebració en forma canònica.

En conclusió, en la convalidació simple no intervé l'autoritat eclesiàstica, i la revalidació del matrimoni es produeix per un acte de voluntat dels cònjuges en renovar el seu consentiment.

6.2.2. La sanació radical

El cànon 1161 estableix que:

1) La sanació radical d'un matrimoni nul és la convalidació d'aquest matrimoni, sense que s'hagi de renovar el consentiment, concedida per l'autoritat competent, i comporta la dispensa de l'impediment, si n'hi ha, i de la forma canònica, si no es va observar, i la retroacció al passat dels efectes canònics.

2) La convalidació té lloc des del moment en què es concedeix la gràcia i s'entén que la retroacció arriba fins al moment en què es va celebrar el matrimoni, tret que es digui expressament una altra cosa.

3) Només s'ha de concedir la sanació radical quan sigui probable que les parts volen perseverar en la vida conjugal.

Es tracta, doncs, d'un acte de l'autoritat eclesiàstica competent⁶⁷ i no requereix la renovació del consentiment com passa en la convalidació simple.

⁽⁶⁷⁾ Cànion 1165

El pressupòsit necessari per a poder revalidar el matrimoni amb aquest procediment és el consentiment. En aquest sentit, el cànion 1162 prescriu:

1) Si falta el consentiment en les dues parts o en una d'elles, el matrimoni no és susceptible de sanació radical tant si el consentiment va faltar des del començament, com si va ser donat en el primer moment i després va ser revocat.

2) Si va faltar el consentiment al començament, però va ser donat posteriorment, es pot concedir la sanació a partir del moment en què es va prestar el consentiment.

La concessió de la gràcia es duu a terme quan la nul·litat del matrimoni es deu a l'existència d'impediments, si bé en cas d'impediment de dret positiu natural o diví només es pot fer la sanació un cop hagi cessat l'impediment, o en els casos de defecte de forma legítima⁶⁸.

⁽⁶⁸⁾ Cànion 1163 i 1164.

Els efectes jurídics es retrotrauen al moment de la seva celebració, tret que es digui expressament una altra cosa. Es reconeixen *ex tunc*, com per exemple legitimitat dels fills haguts entre la celebració i la sanació⁶⁹.

⁽⁶⁹⁾ Cànion 1161.2.

6.3. La separació conjugal

La celebració vàlida del matrimoni que dóna lloc, com hem assenyalat anteriorment, a la societat conjugal comporta el dret-deure de la convivència conjugal.

En aquest sentit, el cànion 1151 prescriu que "els cònjuges tenen el deure i el dret de mantenir la convivència conjugal, tret que els excusi una causa legítima".

La separació conjugal implica la suspensió de la convivència conjugal, de la vida en comú, dels drets i deures conjugals, però hi roman el vincle matrimonial entre els esposos.

No es produeix la pèrdua del dret-deure a la comunitat de vida o a l'acte conjugal, sinó simplement la seva paralització (suspensió): continua existint, encara que d'una manera radical o potencial, esperant adquirir eficàcia actual en el mateix moment en què desaparegui la causa que impedeix el seu desenvolupament. Així s'entén el cànon 1151.

La vida matrimonial comporta els deures següents, fruit dels béns a què s'ordena el matrimoni:

- a) El deure de guardar fidelitat.
- b) El de tendir al mutu perfeccionament material o corporal i espiritual,
- c) El deure de convivència (de viure junts).
- d) El deure de procurar el bé material i espiritual dels fills.

D'acord amb el cànon 1151 l'incompliment d'aquests deures és causa legítima per a suspendre la convivència, i dona lloc a la separació conjugal. Per exemple l'adulteri⁷⁰, o quan un dels cònjuges posa en greu perill espiritual o corporal l'altre o la prole, o d'una altra manera fa massa dura la vida en comú⁷¹.

⁽⁷⁰⁾Cànon 1152.

⁽⁷¹⁾Cànon 1153.1.

Els efectes de la separació poden ser de caràcter personal o patrimonial. Si bé aquests últims, que fan referència a la guarda i custòdia dels fills, a la potestat domèstica o al règim econòmic del matrimoni, estan sotmesos al dret civil corresponent; els de contingut personal, en canvi, són objecte de regulació en el dret canònic.

En aquest sentit, el cànon 1154 estableix que, realitzada la separació dels cònjuges, cal proveir sempre de manera oportuna la sustentació i educació adequada dels fills.

Com hem vist, la separació comporta la suspensió de la convivència d'una forma perpètua (com seria en cas d'adulteri) o temporal (en els altres supòsits mentre subsisteix la causa). Per tant, en cessar la causa de la separació, s'ha de restablir sempre la convivència conjugal, tret que l'autoritat eclesiàstica determini una altra cosa⁷².

⁽⁷²⁾Cànon 1153.2.

Quant al procediment de separació, el cànon 1692 estableix que:

1) Llevat que per a un lloc determinat s'hagi proveït legítimament d'una altra manera, la separació personal dels cònjuges batejats es pot decidir mitjançant un decret del bisbe diocesà o una sentència del jutge, d'acord amb els cànons que segueixen.

2) On la decisió eclesiàstica no produeixi efectes civils, o si es preveu que la sentència civil no serà contrària al dret diví, el bisbe de la diòcesi de residència dels cònjuges, atenent circumstàncies peculiars, pot concedir llicència per a acudir al fur civil.

3) Si la causa versa també sobre els efectes merament civils del matrimoni, el jutge ha de procurar que, complint el que prescriu el § 2, la causa es porti des del primer moment al fur civil.

Per tant, en cas que la separació s'interposi davant el Tribunal Eclesiàstic, cal atènyer-se als cànons 1693 al 1696, reguladors del procediment.

En qualsevol cas, "abans d'acceptar una causa i sempre que hi hagi esperança d'èxit, el jutge ha d'utilitzar mitjans pastorals perquè els cònjuges es reconciliïn i siguin induïts a restablir la comunitat conjugal"⁷³.

⁽⁷³⁾Cànon 1695.

6.4. La dissolució del matrimoni

El matrimoni vàlidament contractat és indissoluble, la qual cosa significa que només es dissol per la mort. La indissolubilitat és una propietat del dret natural, que en el matrimoni canònic "assoleix una fermesa particular per raó del sagrament"⁷⁴.

⁽⁷⁴⁾Cànon 1056.

A més, el cànon 1141 assenyala que "el matrimoni rat i consumat no pot ser dissolt per cap poder humà, ni per cap causa fora de la mort".

La indissolubilitat pot ser intrínseca (el vincle no es pot dissoldre per voluntat dels cònjuges) i extrínseca (indica que no hi ha autoritat que pugui dissoldre el matrimoni). Encara que es pot conèixer algun tipus de matrimoni que, tot i ser intrínsecament indissoluble, extrínsecament no ho sigui absolutament i és per això que es pot dissoldre amb la dispensa prèvia per part del Romà Pontífex. Així doncs, hem de distingir entre matrimoni rat i consumat, que és absolutament indissoluble, i si hi manca la sacramentalitat (no és rat) o bé no ha estat consumat, és possible alguna excepció al principi de la indissolubilitat.

6.4.1. Dissolució per mort

La mort d'un dels cònjuges comporta l'extinció del matrimoni. En cas que un dels cònjuges desaparegui amb una absència prolongada, es pot procedir al procediment de caràcter administratiu sobre la mort presumpta del cònjuge que regula el cànon 1707:

- 1) Quan la mort d'un cònjuge no es pugui provar mitjançant un document autèntic, eclesiàstic o civil, l'altre cònjuge no es pot considerar lliure del vincle matrimonial abans que el bisbe diocesà hagi emès la declaració de mort presumpta.
- 2) El bisbe diocesà només pot emetre la declaració a què es refereix el § 1 quan, realitzades les investigacions oportunes, per les declaracions de testimonis, per fama o per indicis, assoleixi certesa moral sobre la mort del cònjuge. No n'hi ha prou amb el sol fet de l'absència del cònjuge, encara que es prolongui molt de temps.
- 3) En els casos dubtosos i complicats, el bisbe ha de consultar la Seu Apostòlica.

6.4.2. Dispensa *super rato*

El cànon 1142 estableix que:

El matrimoni no consumat entre batejats, o entre part batejada i part no batejada, pot ser dissolt amb causa justa pel Romà Pontífex, a petició de totes dues parts o d'una d'elles, encara que l'altra s'hi oposi.

Es tracta del matrimoni rat no consumat que pot ser dissolt per mitjà de la potestat vicària del Romà Pontífex. Per a això és necessari que es donin tres condicions:

- 1) El matrimoni entre batejats o entre part batejada i no batejada.
- 2) L'existència d'una justa causa, com podria ser el cas de la impotència sobrevinguda accidentalment, o la greu aversió entre les parts.
- 3) La no-consumació del matrimoni. La consumació, com assenyala el cànon 1061, és quan els cònjuges han realitzat de manera humana l'acte conjugal apte de per si per a engendrar la prole.

El procediment és de tipus administratiu i es regula en els cànons 1697 al 1706.

6.4.3. Dissolució pel privilegi paulí

Estableix el cànon 1143 que:

- 1) El matrimoni contret per dues persones no batejades es dissol pel privilegi paulí en favor de la fe de la part que ha rebut el baptisme, pel mateix fet que aquesta contregui un nou matrimoni, sempre que la part no batejada se separi.
- 2) Es considera que la part no batejada se separa, si no vol cohabitar amb la part batejada, o cohabitar pacíficament sense ofensa del Creador, tret que aquesta, després de rebre el baptisme, li hagi donat un motiu just per a separar-se.

Es tracta, doncs, de la dissolució d'un matrimoni legítim en favor de la fe. Per a això es requereix:

- a) la celebració d'un matrimoni entre no batejats,
- b) el baptisme d'un dels cònjuges,

- c) la separació de qui no s'ha batejat i
- d) les interpel·lacions que regula el cànon 1144.

La dissolució per aplicació del privilegi paulí produeix com a efecte immediat el dret a contreure per part del cònjuge batejat un nou matrimoni amb una altra persona catòlica⁷⁵.

⁽⁷⁵⁾Cànon 1146.

També hi ha la dissolució del primer matrimoni celebrat entre dos no batejats, que es produeix en el mateix instant en què la part batejada celebra vàlidament un nou matrimoni, tal com assenyala el cànon 1143: pel mateix fet que aquesta contregui un nou matrimoni, sempre que la part no batejada se separi.

6.4.4. Dissolució pel privilegi petrí

Es tracta de dissoldre el matrimoni per mitjà d'un decret basat en el poder vicari o ministerial del Romà Pontífex, en els casos que assenyala el cànon 1148 i 1149.

1) Supòsit de l'espòs convertit que té diverses esposes (o viceversa)

El cànon 1148 estableix:

- 1) En rebre el baptisme en l'Església catòlica un no batejat que tingui simultàniament diverses dones tampoc no batejades, si li resulta dur romandre amb la primera d'elles, es pot quedar amb una de les altres, i apartar les altres. El mateix val per a la dona no batejada que tingui simultàniament diversos marits no batejats.
- 2) En els casos que tracta el § 1, el matrimoni s'ha de contreure segons la forma legítima, una vegada rebut el baptisme, i també s'han d'observar, si és del cas, les prescripcions sobre els matrimonis mixtos i les altres disposicions del dret.
- 3) Tenint en compte la condició moral, social i econòmica dels llocs i de les persones, l'ordinari del lloc ha de procurar que, segons les normes de la justícia, de la caritat cristiana i de l'equitat natural, es proveeixin suficientment les necessitats de la primera dona i de les altres que hagin estat apartades.

2) Supòsit de cònjuge convertit que no pot conservar l'únic cònjuge

El cànon 1149 estableix que el no batejat al qual, una vegada rebut el baptisme a l'Església catòlica, no li és possible restablir la cohabitació amb l'altre cònjuge no batejat per raó de captivitat o de persecució, pot contreure nou matrimoni, encara que l'altra part hagi rebut mentrestant el baptisme, i queda en vigor el que prescriu el cànon 1141. En cas de dubte, el cànon 1150 assenyala que el privilegi de la fe té el favor del dret.